

editie on-line www.cartesiarte.ro

Nicolae Steinhardt
Între lumi
Convorbiri cu Nicolae Băciuş

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

BĂCIUȚ, NICOLAE

Nicolae Steinhardt. Între lumi. Convorbiri cu
Nicolae Băciuț / Nicolae Băciuț. - Târgu-Mureș :

Editura Nico, 2009

I.S.B.N. 978-973-1947-91-4

Coperta de Nicolae Băciuț

EDITURA NICO

Str. Ilie Munteanu nr. 29

540390 Târgu-Mureș

Apărut 2009

Copyright ©Nicolae Băciuț 2009

Culegere Sergiu Paul Băciuț

Format 16/61x86, coli tipo 10,25

Tiparul executat la INTERMADIA GROUP

Târgu-Mureș, Str. Cuza Vodă nr. 57

ROMÂNIA

Nicolae Steinhardt

Între lumi

Convorbiri cu Nicolae Băciuț

Ediția a IV-a (Revăzută și adăugită)

EDITURA NICO

Fiilor mei, Raul-Mihai și Sergiu-Paul

În loc de prefață

N-am fost niciodată până la Rohia. N-am dus niciodată acest gând până la capăt – am amânat, deopotrivă din teamă și din sficiune, împlinirea lui, de mai multe ori.

Și cu toate acestea l-am simțit mereu aproape pe Nicolae Steinhardt. În primul rând prin scrisul său. Altfel, în puținele noastre întâlniri, am avut sentimentul că N. Steinhardt nu-și mai aparținea. El, Sihastrul de la Rohia, era, de fiecare dată când ieșea în public, înconjurat de puzderie de lume, de prieteni sau simpli curioși. Era o apariție și o prezență fascinantă. Părea mai degrabă rătăcitor printre oameni, o apariție insolită și contrariantă, coborâtoare parcă din alte timpuri. Mai ales tinerii căutau să-i fie aproape – îl priveau și-l ascultau cu religiozitate, ca pe un sfânt. Cred însă că sentimentul era reciproc. Și N. Steinhardt îi agrea pe tineri. Și îi făcea bine prezența lor. Îi privea cu bucurie și cu o anume religiozitate și el. Am constatat acest lucru și din felul în care făcea lectura critică a cărții tinerilor confrăți.

Cum n-am avut șansa să mă apropiu prea mult de N. Steinhardt – erau toate locurile ocupate, aș spune acum, cu amărăciune – am recurs la un mod mai puțin obișnuit de a-l cunoaște, dincolo de scrisul său, pe acest Sfânt: am început să-i scriu și apoi să-l „provoc”, scrisoare după scrisoare, cu câte „un lot” de întrebări.

Și astfel, încet încet, s-a născut această lume „Între lumi”.

Sigur, o carte de dialoguri prin corespondență (pentru mine, cel puțin, care realizasem zeci de interviuri cu scriitori, pe viu) a fost altceva, o experiență inedită și singulară. Ești privat, înainte de toate, de replica spontană, de întrebarea născută din replica interlocutorului.

“Între lumi” a rămas, din păcate, doar începutul, prefăța unei cărți pe care aș fi vrut să o realizez cu N. Steinhardt, „încălzirea” pentru o adevărată carte de dialoguri. N-a fost să fie!

Pentru a-i da mai multă viață cărții, am inclus și scrisoriile lui N. Steinhardt și, în final, și câteva din scrisorile pe care i le-am adresat eu. Este, cred eu, sper, totuși, o carte recuperată, pe care N. Steinhardt nu ar fi scris-o dacă n-ar fi existat „provocarea”. Ea completează, cât de puțin, imaginea celui care a fost pentru generația mea (optzecistă) un model, un model care, mai mult decât oricare altă generație, aveam nevoie. Mai e, această carte, încercarea de a prezenta un alt N. Steinhardt, pe cel care, din „singurătatea deplină” a Rohiei, dintre viață și cărți, nu

refuza să comunice cu lumea. Pe toată perioada schimbului nostru epistolar am avut senzația că N. Steinhardt, care nu era în stare să facă rău nici unui fir de iarbă, încerca să mă protejeze. Trecut prin atâtea, n-ar fi vrut să se răsfrângă și asupra mea tratamentul pe care i l-au aplicat cerberii regimului comunist. Aveam continua bănuială că scrisorile ne sunt citite, că întârzierile inexplicabile și trucurile, cu „destinatar necunoscut” erau „opera cititorului interpus”.

Această carte mai este, deopotrivă, gestul unui tânăr scriitor care l-a iubit și prețuit pe N. Steinhardt, pe cel care a trăit voluptatea vieții prin voluptatea lecturii, voluptatea trăirii prin voluptatea credinței.

Și pentru că n-am fost singur în atitudinea mea față de N. Steinhardt, în finalul acestei cărți am inclus și un dialog cu trei apropiați ai „Sihastrului”: Al. Paleologu (un prieten de o viață), Mircea Oliv și Ioan Pinteș, cel care i-a înseninat bătrânețile prin prezența sa.

Și o însemnare despre prima mea întâlnire cu Rohia, care mă aștepta de... optsprezece ani.

Autorul

„Opera în sine stă dincolo de biografia cea mai amănunțită, mai

eXactă ori mai picantă”

(4. II. 1986, Târgu-Lăpuș – data poștei)

— *Stimate N. Steinhardt, vă rog să considerați atitudinea mea ca pe o reacție firească a unui cititor care dorește să se informeze și care, căutând febril în dicționare contemporane (puține, nevoie mare!) și în alte surse și negăsind decât foarte puține date, se adresează direct celui de care e interesat. Cred că e un privilegiu să poți face acest lucru. Nu credeți că dincolo de lectura cărților, cititorul se întreabă, adesea, cine e cel în tovărășia căruia a consimțit să descopere câteva din semnele lumii? Care e biografia lui, cum a marcat aceasta conturarea cărților sale, ce valuri ale existenței s-au pus în calea operei sale, câtă biografie a intrat în cărțile sale? Câtă viață atâta literatură! – parcă spunea cineva. Sigur, există și biografie palpitantă în relație*

cu o operă ternă. Discuția nu e de ieri, de azi, și poate continua la nesfârșit.

Iată o pledoarie, sper nepatetică, și o întrebare care nu poate evita pateticul: există date din biografia dv. care v-au marcat devenirea, scrisul?

— Stimate Nicolae Băciuț, în dicționare ați găsit nu „puține date”, cum binevoiți a spune, ci nimic. E firesc și e drept. Dar puteți găsi prea multe date într-un text al lui Virgil Bulat din „Steaua” și altul al lui Ov. S. Crohmălniceanu din „România literară” publicate atunci când am împlinit șaptezeci de ani (1982) ori și într-un dialog cu Maria Mailat în „Vatra” sau cu Ioan Pinteș din „Tribuna”. Și în *Critică la persoana întâi* am cedat ispitei care îi pândește pe cei care au publicat puțin: aceea, deplorabilă, de a se referi stăruitor la elemente biografice și la ei înșiși.

Mărturisesc: nu mă pândește deloc dorința multor amatori de literatură de a ști „cine e cel pe care-l citeșc”. M-am bucurat aflând – e mult de-atunci – că Georges Duhamel nu-și tănuia lipsa acestei curiozități. E poate o dovadă de egoism, de mărginire, dar atenția mi se concentrează asupra operei și persoana scriitorului o disting mai mult în penumbră, estompată oarecum în aura textului, în „haloul” ei luminos.

Cât privește partea a doua a întrebării – i-am răspuns încă înainte de a fi fost formulată de dvs., în *Opinia studentescă* nr. 1/1986, în cadrul unei anchete despre cărți

– destin. Am arătat acolo cât de hotărâtoare a fost pentru mine întâlnirea cu *Predoslovia la Întuneric și lumină* de Al. Brătescu-Voinești. *Opinia studentească* nu-i o revistă foarte răspândită; îmi îngădui totuși să nu repet cele deja scrise și să supun unui mic efort de căutare pe curioșii de amănunte biografice.

Pășind de la literar la existențial, nu ascund că am fost adânc marcat de anii 1959-1964.

— *În ce măsură anumite elemente ale biografiei contribuie (pot contribui) la definirea personalității unui scriitor? (Am în vedere și atitudinea dv. față de publicarea scrisorilor lui Mateiu Caragiale către Boicescu.)*

— A! Iată-ne în punctul nevralgic: metoda biografică. Rămân la părerea pe care adesea am exprimat-o în scris și oral. În tinerețile mele l-am citit cu desfătăță plăcere pe Saint-Beuve. Dar cred că adevărul e de partea lui Proust, a lui Duhamel, a teoriei *Werkimananekritik*. Metoda biografică ne poate ajuta să înțelegem pe autor, nu opera. Ne poate lămuri asupra felului cum a fost scrisă și dezvoltată unele amănunte interesante (nu zic ba), însă opera ca fapt, ca unicitate, ca miracol nu ne-o lămurește deloc! Tot astfel ca și pământul, cu lumea: geologia, paleontologia, biologia, antropologia ne pot fi de ajutor ca să aflăm cum a evoluat și se prezintă cosmosul. Dar ce este pământul ori ce este cosmosul ori de ce există pământul sau de ce există cosmosul (și, în general, vorba lui Einstein, de ce există ceva), științele menționate și altele înrudite lor nu ne pot spune. Opera în

sine, ca atare, stă dincolo de biografia cea mai amănunțită, mai exactă ori mai picantă, ea „scapă” biografiei, stă probabil chiar dincolo de puterea de înțelegere a celui care a compus-o, mai bine zis.

— *Spuneți despre Mihai Șora: „acest mare singuratic al culturii române”. Ce înseamnă a fi „mare singuratic” într-o cultură?*

— Termenul „mare singuratic” l-a folosit și Marin Preda. Ca să-l explic, trebuie să vă rog a-l primi ad litteram. Se cer două condiții: să fie omul mare (atenție! Mare, nu celebru) și să fie cu adevărat singur. (Îmi aduc aminte de o poveste a lui Somerset Maugham: *Mexicanul pleșuv* și la explicația acestuia, a romancierului: îl numesc astfel pentru că era mexican și pentru că era chel). Nu oricine poate pretinde a fi un singuratic. Un exemplu autentic imediat: Panait Istrati. Marele singuratic e gata să accepte izolarea, răceala celor din jur, refugiul total în interior. Nu-i pasă de „ce se spune”, nu bate pasul în ritm cu moda, o ține pe drumul său. Se consideră închis într-o celulă, într-un clopot de vid, într-o găoace. Gândește, meditează, scrie pentru el însuși. E de sine stătător, nu simte nevoia să fie aprobat. E un soi de egotism de ordin superior, de anahoret care-și iubește semenii, dar nu e dispus să le jertfească bunul lor cel mai de preț: independența lui, căci bunul acesta suprem nu e numai al singuraticului ci mai ales al celorlalți, al celor dimprejur. Ei, până la urmă, vor vedea că au avut nevoie să fie și unul ori mai mulți care nu au cedat, cărora nu le-a fost milă de ei

înșiși, care au ascultat numai de glasul lăuntric, de daimonul lor socratic. Iată, un mare singuratic a fost și Socrate, cu toate că era atât de vorbăreț și de înconjurat. A murit pe când ucenicii stăteau roată împrejur, dar însingurat, de dragul exclusiv al glasului lăuntric, îndârjindu-se în a nu da ascultare sfaturilor lor: și n-a evadat, a făcut cum a știut el mai bine, cum l-a călăuzit voința lui.

— *Ce prețuiți mai mult la cei care vă înconjoară, tineri sau mai puțin tineri? Sunt, printre cei care vă sunt apropiați, tineri pe care i-ați recomanda pentru ceea ce un contemporan ilustru, Constantin Noica, numea „performanță culturală”?*

— Nu dau nume, nu am cădere s-o fac, deși ar fi multe.

„Performanțele culturale”? Da, desigur, da, mă rog. Mai degrabă aș pune accentul pe isprăvi de caracter, de ținută (cum îmi place a zice), de etică artistică și umană. Pricini de întristare și dezamăgire sunt multe. Dar am încredere și nu încetez a trage nădejde. Sentimentele pe care tinerii ar trebui să le cultive cu precădere? Al libertății și al respectului de sine. Apoi să nu uităm, talentul nu-i o marfă bună de pus în circulație și destinată vânzării; talentul nu-i un bun interschimbabil; drept vorbind, nu-i proprietatea celui talentat; e un depozit; nu e o marfă, e o taină, un sacrament cum spun catolicii. Trebuie dat la rodire cu grijă multă și cuviință. Sau ca să vorbim în termeni mai puțin

făloși: talentul e în situația militarului în uniformă: se cade să se supravegheze când iese în oraș.

— *Ce credeți că înseamnă un destin împlinit pentru un scriitor? Întrebarea are o mare încărcătură de naivitate. Dar dacă luăm destinul altfel? Ce înseamnă un scriitor ratat? Ce poate rata pe un scriitor?*

— Grea întrebare! Cred că un scriitor se poate rata iremediabil, se poate compromite cu ușurința cea mai fantastică. E puternic, ca orice artist. Dar nu e mai puțin fragil decât, bunăoară, civilizația însăși. E în permanentă primejdie de a se depersonaliza, de a reintra în rândurile mânăuitorilor de condei. Depersonalizarea, acesta-i pericolul de moarte. Nu cantitatea, nu succesul, nici chiar desăvârșirea stilistică ori nativă, important e să fi spus ce avea de spus, tot ce avea de spus, a se fi luptat cu el însuși, cu „întâmplările”; important e a nu sfârși copleșit de regrete, melancolie și căință. Exemplu: Aurel Baranga și scrisoarea lui citită la Cluj. Câtă jale e în mărturisirea aceea finală: să nu ajungă nimeni în situația de a trebui să o facă. Să-i fie de folos oricărui scriitor exemplul lui Baranga, să-l aibă în vedere neconținut, să se ferească a-l imita. Câtă vreme mai bate inima nu e prea târziu pentru a ne căi; dar și căințele acestea în ceasul al unsprezecelea, cizeci și nouă de minute și treizeci de secunde, pe care nici nu le mai putem rosti și care, cine știe, sunt ascultate cu politețe sastisită, ce sfâșietoare sunt.

— *Ce conotații are sinceritatea pentru un critic în demersul său de ierarhizare și valorizare?*

— Sinceritatea e bună și recomandabilă în toate domeniile, și autorului și criticului. Numai în domeniul moral nu: acolo se cere nu sinceritate, ci înfrânare și progres. Acolo exemplul de evitat e al lui Gide: sinceritatea nu-i un criteriu valabil în morală. Sunt sincer, deci pot face orice (teza lui Gide) e un sofism. În artă, fățarnicia e o nenorocire și o cale sigură spre eșec și ridicol. E de altfel, o iluzie, „nu ține”: nu există operație mai radiografică, mai dezvăluitoare de adevăr decât arta. Fariseismul în artă e o himeră, poate dura doar câteva clipe, pe urmă arta – adevărat Județ de Apoi – dă totul pe față, fără milă și cruțare.

Una din obligațiile principale ce incumbă criticul este de a depista imediat sinceritatea ori artificialitatea operei analizate.

Când stăpânește sinceritatea:

autorul: beat de osteneală și fericire

criticul: fericit de înțelegere și admirație.

— *Ce înseamnă pentru un critic a face concesii? Pentru un scriitor, în general?*

— Înseamnă a se mutila, a se sinucide, a „se pierde”. Asta-i adevărata ratare pomenită de o întrebare precedentă.

Cât privește cronică laudativă, cititorul prea ușor și iute își dă seama dacă izvorăște din admirație ori complezență. Cât privește romanul, tot atât de ușor și de iute se înțelege

dacă a fost scris în deplină libertate ori coacta voluntas. Nici concesiile nu pot fi ascunse, sunt verișoare bune cu cerneala indelebilă.

— *Un critic poate face „gafe”? Ce semnificație are pentru el gafa?*

— Gafe poate face oricine. Ele nu se confundă cu erorile materiale, scăpările din vedere, cu inadvertențele. Gafa la critici este echivalentul erorii de diagnostic la medici. Pilda clasică e a lui Gide cu privire la Marcel Proust: l-a respins calificându-l „autor monden”. A gafat și Saint-Beuve râzând de cei care îi recunoșteau geniul lui Stendhal (grozav se distra!) ori scriind atât de acru despre Balzac ori de compătimitor și distant despre Baudelaire. (Ceea ce m-a determinat să-l consider pe Sainte-Beuve istoric excelent însă critic mediocru). Sunt și gafe de vocabular, folosirea unor termeni improprii. Traducând *Where the Waste Land Ends* – titlul poemului lui Eliot prin *Unde sfârșește pustia*. Că am atribuit altă dată, lui Jules Verne cartea *Zece mii de ani pe un bloc de gheață*, scrisă de Louis Henri Boissonade nu-i însă o gafă, e o simplă eroare grosolană. Gafă însă am săvârșit afirmând despre un mare scriitor contemporan că a refuzat să semneze declarația prin care se angaja să devină agent informator. Adevărul este că a semnat; că lucrurile au ieșit bine, că angajamentul a rămas literă moartă, că scriitorul și-a ispășit din belșug momentul de slăbiciune, că numai datorită admirabilei, neverosimilei sale absolute

sincerități știm să s-a produs semnarea, acestea toate nu scuză gafa mea.

— *Ce ne puteți spune despre judecăți de genul: o carte exemplară, un scriitor important ș.a.m.d., întâlnite frecvent în finalurile de recenzii, cronici literare... Ce înseamnă gândire șablon în critică? Judecată șablon?*

— Șablonul înseamnă înghețare, mumificare, mormânt, lavă împietrită, glaciațiune, gaură neagră. Îmi amintește un vers al lui Valeriu Bârgău: *Caradașca hipnotizantă din borcanul cu formol al profesoarei de naturale*.

Cuvinte serbede ca „important”, „exemplar” dovedesc sărăcie și lene ori grabă și indiferență. Nu-s, cu toate acestea, întotdeauna improprii. Nu cred că există cuvinte ciumate. Există doar probleme de amplasare, de racordare, de oportunitate. Scriitor este acela care găsește cuvântul nimerit, singurul eficient, atât în privința verbelor cât și a substantivelor și adjectivelor. Cei mai depărtați de șabloane, cei mai îndemânatici în aflarea cuvântului necesar și suficient mi se par a fi – în tonalități diferite – dintre contemporanii noștri cunoscuți mie: Cioran și Eugen Ionescu.

— *Ce ne puteți spune despre reacțiile scriitorilor pe care i-ați comentat? Ați primit „anonime”, telefoane etc? Ați simțit răzbunări urmare a judecățile dv. de valoare? Direct sau indirect...*

— Nu, niciodată. Socotesc că lipsa de anonime, telefoane, răzbunări se datorește mai ales lipsei mele de importanță. Nu se alege fieștecine cu telefoane, amenințări

și alte dovezi de considerație. Am izbutit – și regret – să-l supăr pe Florin Manolescu. Supărarea a provenit dintr-o grăbită lectură a unui mic text al meu referitor la I. L. Caragiale, publicat în *România literară*. Măcar să fi fost interpretarea textului meu cea presupusă de Florin Manolescu, tot prea tare cred că s-a aprins. Observ o susceptibilitate exagerată a scriitorilor față de critici. Se cuvine să fim mai destinși.

— *Cum vedeți suspiciunea în viața literară? În viața de toate zilele?*

— În viața de toate zilele ori în viața literară e oribilă și constituie un fenomen grav, otrăvește existența oamenilor. Susceptibilitatea e tot o formă de suspiciune, criticul neencomiastic e numaidecât bănuț de vrăjmașie. Suntem bolnavi de bănuială. Toți, nu numai cei din lumea literelor. Alături de ură, invidie și denunț, suspiciunea e unul din cei patru cavaleri ai apocalipsului condiției omenești.

Octombrie 1986, Vatra nr.2/1987

(Text scos de cenzură!)

— *Ați fost vreodată batjocorit? Ca om, ca scriitor?*

— Oho! Din abundență, cu nemiluita, clătinat și îndesat. Aceasta însă ca om și-n împrejurări excepționale asupra cărora cred că nu este cazul să stărui.

Niciodată de scriitori, care mi-au dovedit ei, numai bunăvoință și îngăduitoare mărinimie. M-au luat în serios și, mai mult, m-au tratat ca pe unul de-al lor, ba s-au mai și găsit câțiva care să scrie despre mine! Așa fiind, nu le pot purta alte simțăminte decât uimirea și gratitudinea.

— *Ce întrebări vă puneți mai frecvent? Ce întrebări vă obsedează?*

— Ce întrebări mă obsedează în prezent? Mai bine să răspund cu substantivul pus la singular. Ce întrebare mă obsedează în prezent? Aceasta: care-i soarta sinei, a sufletului după ce se desparte de trup? Ce-are să-i fie eului meu după ce voi muri? (Nu uitați: adineaori vă spuneam că am împlinit șaptezeci de ani în 1982.)

Cinci scrisori

Rohia, 8 – 8 – 86

Stimate domnule Băciuț,

Vă mulțumesc pentru volumul trimis și pentru vorbele atât de bune ce mi-ați adresat.

Am citit *Muzeul de iarnă* cu plăcere.

Aș fi vrut să-i consacru câteva rânduri. Constat însă, de o oarecare vreme înapoi, că nu mai sunt publicat nici de *Vatra*, nici de alte reviste.

Îmi pare rău, însă mă resemnez, sunt obișnuit cu opreliștile.

Voi încerca, totuși, poate, la singura publicație care, deocamdată cel puțin, nu mi-a închis ușa.

Oricum sincere felicitări și mulțumiri.

Cu alese simțăminte,

N. Steinhardt

Rohia, 26 – 8 – 86

Stimate domnule Băciuț,

Am scris despre „*Muzeu*”: un material intitulat „*Două texte poetice*” (N. Băciuț și A. R. Buzinschi). L-am trimis revistei *Steaua*.

Desigur că mi-ar face multă plăcere un dialog. Cred că ar fi mai bine cu întrebări scrise; ori veniți aici, însă eu voi lipsi între 1 sept. și – probabil – 15 oct.

Veți fi foarte bine venit aici, după 15 oct., înștiințându-mă în prealabil, ca să fiți sigur că m'am înapoiat.

Cu cele mai bune salutări și sentimente,
N. Steinhardt

Rohia, 30 – 9 – 86

Stimate domnule Băciuț,

Vă confirm primirea întrebărilor, provocatoare!

Vă mulțumesc.

Sunt acum foarte prins, dar sper să vă pot răspunde nu prea târziu.

Despre „Muzeul de iarnă” am scris o recenzie și am trimis-o la „Steaua” din Cluj. Dea Domnul să apară!

Cu cele mai alese simțăminte,
al dvs. N. Steinhardt

Rohia, 12 XI – '86

Stimate domnule Băciuț,

Revista *Steaua* mi-a comunicat că textul meu despre *Muzeul de iarnă* nu va putea fi publicat deoarece a mai apărut în nr. 9 o cronică a lui Gh. Grigurcu.

Am trecut textul la *Tribuna*, în nădejdea că va putea să apară acolo.

Ați primit răspunsul meu la întrebările ce ați binevoit a mi le pune? Vi se par publicabile?

Cele mai alese simțăminte,
N. Steinhardt

Rohia, 22 XI 1986

Stimate și iubite domnule Băciuț,

1) Am ghinion cu mica recenzie la *Muzeul de iarnă*.
Am trimis-o acum și la *Familia*.

Dea Domnul...

2) Sunt oricând gata (și bucuros) să dialoghez cu Dvs.,
fie că dialogul va apărea ori ba.

3) Vă rog să fiți atent la textul trimis Consiliului. Pot
fi ștersături, dar nu admit pentru nimic în lume adaosuri ori
schimbări de sens. Contez pe vigilența și buna Dv. credință.
N'aș vrea să-mi fie modificate gândurile. Mai bine: să nu
apară! Firește că nu mă opun la scoaterea unor pasaje ori la
f. mici modificări de termeni.

Cu multă și aleasă afecțiune,
N. Steinhardt

Două texte poetice

(În Tribuna 50/1986, p. 3)

(...)

În *Muzeul de iarnă* al lui Nicolae Băciuț (Dacia, 1986) viața și moartea își succed ciclic, începem totul de la moarte și în fiecă moarte e un alt început. Într-un anume sens, tema nu e străină de a miratei Anta. Doar că aici concepția unei veșnice reîntoarceri duce firește la mai afirmata resemnare și la un calm aproape inatacabil.

Am găsit cu bucurie și nu fără emoție la Nicolae Băciuț una din marile obsesii ale Poeziei din vremea tinereților mele: ideea poemului ca operă impecabilă, ca ideal absolut, unic, suprem, atotîmbărbător și atotbiruitor al oricărui cutează să scrie versuri. Numai în anii '20 s-au mai închinat vocabule așa convinse și fierbinți Poemului. Pune-ți masca și vino... sună asemenea unui îndemn din vremea suprarealismului începător. Așa fiind, firesc e ca rolul de frunte la Nicolae Băciuț să-l joace cuvintele, cărora mereu li se destăinuie, pe care le solicită, cărora le poartă sfruntat respect, care-l răpesc în euforie și-l supun caznei. Oglinda îi este și ea obiect fermecat, imagine recurentă. Așisderea zăpada, ninsoarea.

Mai deosebesc a fi importante în puterea perceptivă a poetului strada și ceasul. "*Azi strada mea doar singur o pot duce / o port pe umeri ca pe-o cruce.*" Versurilor acestora două concentrate dar și radiante le alătur pe acestea, despre

celălalt chip ales dintre felurimile realului înconjurător:
“*Purtăm pe mână-un ceas de iască/ și ceasu-ncepe să
vorbească./ De-atâta timp limbile-l dor/ și ceasul spune:
„Nevermore”*”.

Un punct comun ambelor texte e făgăduința revenirii.
La Nicolae Băciuț tonul e mai rece, mai șugubăt, mai grav și
bărbătesc. « *O să mă-ntorc poate-odată/ să vă spun cum a
fost, să vă mint* ».

La cei doi poeți la care ne-am referit, Cuvântul e
primordial. Prin cuvinte ne apropie poezia cel mai intens de
realitate, de cele două fețe ale ei, de bucurie și îngrijorare.
Pe bune poate grăi autorul *Muzeului de iarnă*: « *Iubita mea
(a se citi: arta poetică) nu are gură/ea are trupul
cuvintelor* ». Iar frumusețea nu-i mai puțin definitivă (adică
finală) decât starea care pune capăt neastâmpăratei,
versatilei, trebăluitoarei vieți.

Anta Raluca Buzinschi și Nicolae Băciuț se învrednicesc
a fi poeți (ca în preajma și în raza de acțiune a morții, el
contemplând-o pe cât se poate mai senin) pentru că au
înțeles aceasta și pe această (nu lipsită de solemnitate) cale
au mers în dorința de a împărtăși cât mai mult din panica
lor oscilantă între extremitățile unui irefragabil binar.

Nicolae Steinhardt

O scrisoare

Rohia, 30 XII '86

Iubite domnule Băciuț,

Desigur că textul alăturat nu poate vedea lumina tiparului.

Vă rog să-l păstrați: nu se știe... De asemenea, vă rog să păstrați și paginile nepublicate din precedentul dialog.

Vă trimit textul de față nedactilografiat: îmi cer iertare, mașina noastră de scris e la Baia Mare spre a fi reparată (și cred că treaba va dura oarecare vreme).

Cu cele mai bune urări și La mulți ani!

N. Steinhardt

**„Vezi să nu mă faci de răs, să nu fi
jidan fricos, să nu te caci în
pantaloni”**

(19 ianuarie 1987, Târgu-Mureș – data poștei)

— *Care este cea mai îndepărtată imagine din copilărie care stăruie în memoria dv.?*

— O dimineață de vară, caldă, în grădina Cișmigiu, eu să tot fi avut cinci ori, poate, șase ani, cu o verișoară de a mea, pe nume Sofia, eu (mi-a rămas o fotografie á la minute) în pantalonași albaștri scurți, ea blondă, trupeșă, în rochie albă, citindu-mi (nu fără patos și talent căci urmase câtva timp cursurile conservatorului de artă dramatică) din I. Al. Brătescu - Voinești: *Metamorfoză, Puiul, Sâmbătă, Niculăiță Minciună*.

Adesea mă rog lui Dumnezeu să-i roureze sufletul, prietenos și binevoitor, așa cum, atunci, mi l-a rourat ea mie.

— *Ați avut o copilărie „normală”, ați fost un copil dificil?*

— Am avut o copilărie fericită.

— *Care era felul dv. de a vă iubi părinții? Ce prețuiați la ei, înainte de toate?*

— La tatăl meu: curajul. La maică-mea: bunătatea. Tata a fost un om curajos, de la el dețin convingerea că suprema calitate a omului e curajul, că fără curaj toate celelalte se diluează, pier, nu fac doi bani. Purtarea lui și cuvintele pe care mi le-a spus în momentul plecării mele la Securitate spre a fi arestat (avea optzeci și doi de ani) m-au însoțit (tonic) pe toată durata detenției și le consider nu mai puțin vrednice de respect ori mai puțin frumoase decât faimosul „merde” al lui Cambourne la Waterloo. Tata: „Vezi să nu mă faci de răs, să nu fi jidan fricos, să nu te caci în pantaloni”. Pentru el orice om lipsit de curaj – fie acela român, evreu sau de orice altă naționalitate – se bucura de calificativul „jidan fricos”. La puțini am văzut atâta dispreț pentru lașitate.

Iar maică-mea era poreclită Bunătate. Mi-o amintesc dând bucățele de zahăr („zahăr cubic”) cailor înhămați la trăsurile care, pe vremuri, își așteptau mușteriii de-a lungul trotuarelor.

— *Ați moștenit trăsăturile vreunuia dintre ei, l-ați avut pe vreunul ca model?*

— Model i-am avut pe amândoi. Dar, vai, n-am nici curajul tatei, nici bunătatea mamei. Cum de pot fi atât de altul decât ei? Ce minunat lucru ar fi fost să pot împreuna calitățile amândurora! N-a fost să fie.

Apoi, maică-mea a fost o femeie frumoasă. Tata n-a fost un bărbat frumos. Ca și anecdota cu G. B. Shaw și frumoasa actriță, în mine nu s-au împlinit calitățile celor două părți.

— *Care au fost prietenii copilăriei dv.? Ce destin au avut?*

— Prietenul tinereții mele, nu al copilăriei, a fost colegul meu Manole Neuman, un ovrei conservator, român „de dreapta”, deștept foc, băiat cult, intrasingent și necruțător, care m-a vindecat de consumarea opiului.

Opiul fiind, firește, acel din definiția lui Raymond Aron: *le socialisme est l'opium des intellectuels*. Fecior de mici burghezi din Oltenița, se considera român absolut (și era: prin grai, înfățișare, caracter, impetuozitate, înțelepciune). Lui îi datorez a fi cunoscut socialismul izvoarelor autentice și al realității. Mi le-a dezvăluit fără menajamente.

Am avut, în copilărie și tinerețe, o mulțime de prieteni și de prietene. Cu unul, mai ales, am împărtășit pasiunea pentru romanele polițiste. Erau, atunci, cu totul altceva decât ce au ajuns a fi: un amestec de trivialitate, pornografie, și scrise cu farmec. Nu degeaba, din *Parfumul doamnei în negru*, al lui Gaston Leroux, și-au ales suprarealiștii unul din sloganurile lor. Romanele acestea polițiste de altădată le-am adorat. Iar eroii lor, Arséne Lupin; al lui Maurice Leblanc (gentlemanul spărgător) și detectivii lui Conan Doyle, G. K. Chesterton, Dorothy Sayers, Van Dine, André Steeman, Agatha Christie mai

sunt încă vii în memoria mea altminteri șubrezită și-mi par că dau și ei o anume grație unei epoci dispărute.

— *Cum v-ați întâlnit cu școala? V-au fascinat scrisul și cititul?*

— Aici trebuie s-o evoc neapărat pe profesoara mea dintâi, o personalitate originală și puternică, doamna de Branzky, cu tată polonez născut din mamă franceză, cu bunici suedezi și elvețieni, văduvă de polonez născut din mamă ungară cu tată rus, un bețiv fără seamăn care o snopea în bățai și-i bea spirtul denaturat folosit pentru încălzirea fiarelor de ondulat. Fratele mamei ei, Auguste Mollimier, fusese un erudit francez bine crescut. Cum de se pripășise ea la noi nu știu.

Ea m-a format – ca și, apoi, Manole. Era și dânsa, cum spun francezii, „un numéro”: monarhistă, antidemocrată, adeptă a lui Wagner și a religiei germanice a lui Ludendorff. Nu-i suferea pe francezi. Vorbea vreo opt limbi, citise toate cărțile, avea un caracter de fier și o inteligență sclipitoare. Cartea ei de căpătâi era *Cântecul Nibelungilor*. Cred că îl știa pe dinafară și că, în taină, se închina zeilor Walhallei. Mi-a dat între 8 și 12 ani, să citesc capodoperele literaturii universale, toate, fără cruțare, pe nerăsuflăte: Tasso, Camoens, Goethe, Shakespeare, Balzac, Tolstoi, Ariosto, H. St. Chamberlain, Homer, Vergiliu, Dante, Sofocle, Rousseau, Racine, Saint-Simon, Chaucer... admirabilă, nemaipomenită femeie, al cărei elev am avut nemeritata cinste să fiu. Îmi acordase prietenia și încrederea ei. A

dispărut brusc din viața mea (ca Mary Poppins) – nu o uit nici o clipă.

(În închisoare, la Gherla, mi-a fost dat să cunosc un sas, fost ofițer cezaro-crăiesc, și el discipol al lui Ludendorff. Lui i-am destăinuit ce a însemnat doamna de Bransky pentru mine. Anticreștină, nietzscheană, wagneriană, mauroisistă, nu m-ar mira să fi eșuat în rândurile partidului național-socialist, deși nu cred, nu, era prea aristocrată și prea mândră. Iar dacă, totuși, da, o văd participând la conspirația lui Stauffenberg.)

Cât privește școala – propriu zis – am avut parte tot de noroc: la liceul Spiru Haret, dascălii erau, mai toți, de nivel universitar, unul și unul. Unde mai pui că la Spiru Haret a predat Ion Barbu și că închisorile după 23 august au numărat printre clienții lor foarte numeroși spiriști!

— *Care au fost cele dintâi cărți dintre cele pe care le-ați citit și de care v-ați atașat?*

— După ce, de-a valma, am făcut cunoștință cu marii autori ai tuturor timpurilor și țărilor, a venit și decantarea și am putut răsufli.

M-am atașat de clasicii francezi, de Dostoievski, de Chesterton, de mulți alții. O altă profesoară a mea, Malvina Dryden (se pare că descindea din poetul veacului XVII) mi-a descoperit în amănunțime comorile literaturii engleze. De-a lungul anilor, m-am atașat de Cervantes, de Rilke, de Trakl, de Bernanos, de Proust, de Galsworthy, de Werfel, de

Mauriac, de Mateiu I. Caragiale, de Valéry Larbaud, de Buzura... de atâția alții.

— *Când ați înțeles semnificațiile multiple ale lui a scrie?*

— Încă nu le-am înțeles, e aici un mister pe care nu mă sfîesc a-l numi cutremurător.

Vorbirea și scrisul – pentru o specie parcă rătăcită în imensități galactice – reprezintă desigur mijloace de solidarizare și mângâiere, un soi de „refugiu”. Ele ne leagă unul de altul, ne îngăduie să credem că avem un rost în cosmos, ele – ca manifestări ale gândirii și sufletului – ne îngăduie să nădăjduim că nu suntem sortiți numai a deveni material absorbit în final de o gaură neagră.

— *V-ați gândit vreodată, în anii formării dv., că veți ajunge un slujitor al cuvântului?*

— Îmi plăcea, da, îmi plăcea să mă leagăn cu iluzia că voi ajunge romancier.

— *Care au fost evenimentele sociale, politice (naționale și internaționale) pe care le-ați resimțit acut în anii adolescenței dv.?*

— Toate care îmi dovedeau – din ce în ce mai bine, mai limpede, mai răspicat – după 20 iulie 1932 (rușinoasa prăbușire a social-democrației germane) lașitatea crescândă a Occidentului, hotărârea lui de a se sinucide. Când am citit în Rostovțev că imperiul roman nu a luat sfârșit ci s-a sinucis, mi s-a părut că mă aflu în prezența unei simple formule stilistice patetice. Am înțeles apoi că exprima doar o realitate. Occidentul nu a făcut decât să se sinucidă, lent,

treptat: în 1938 (la München), în 1944 (Yalta), în 1953 (la Berlin), în 1954 (la Geneva: împăcarea cu sovieticii pe seama Europei), 1956 (Budapesta), 1968 (Praga), 1980 (Polonia) etc.

Am participat cu durere și revoltă, cuprins de neputincioasă ciudă, furie și deznădejde la acest continuu și susținut „Declin al Occidentului”, prevestit de Spengler, Massir și Berniadaev, trăit de mine an de an. Nu încapе îndoială că nu numai Franța, în 1940, a dorit să scape de povara libertății și să se predea unui stăpân, ci că întreg Occidentul nu mai are ce face cu libertatea și așteaptă, fremătând de nerăbdare, să fie luat în stăpânire.

(Drept consecință și dispariția fără urme – decât în amintirile unor bătrâni pe ducă – a ceea ce a fost „paradisul general românesc”.)

— *Care a fost spaima dv. cea mai marcantă din acei ani?*

— Aceasta chiar mi-a fost spaima, realizată, coșmarul văzut cu ochii, trăit aievea: abdicarea totală a civilizației occidentale în care am trăit și căreia i-am dat crezare. Doamna de Branzky și Manole au văzut deslușit. (Curios lucru: Manole e acum la Bruxelles și a devenit evreu absolut!)

Acum, într-o oarecare măsură, m-am înțepenit și resemnat. De, *gnos Jupiter perdere vult prius dementat*. Am înțeles (altfel decât teoretic): civilizațiile (câte o galaxie fiecare: Toynbec) își succed una alteia, catastrofele sunt

fenomenul istoric obișnuit, trăim acum din nou ceva asemănător cu ce s-a petrecut în secolul III.

Din acest curs absurd și tragic al istoriei, din această succesiune de avalanșe, din actuala scufundare, am încercat să ies nițel, măcar în parte: de unde și prezența mea la mănăstire (deoarece imi puteam prea bine păstra neștirbită credința în lume.)

P.S. Văd, iubite domnule Nicolae Băciuț, că întrebările ce-mi pui (trag nădejde că nu vei lua în nume de rău această renunțare la pronumele de politețe de pers. II pl.) mă îndeamnă, vrând nevrând, către o autobiografie!

Se cuvine să-ți mărturisesc: îmboldit de bunul și dragul meu răposat prieten Dinu Pillat, am scris, în 1969 – 1971, o relatare a trecerii mele de la iudaism la creștinism și a procesului „lotului intelectualilor mistico-legionari” din care m-am pomenit a face parte. Relatarea a luat în mare măsură înfățișarea unei autobiografii și proporțiile unui destul de voluminos manuscris. În urma unui denunț, manuscrisul (intitulat *Jurnalul fericirii*) mi-a fost confiscat de Securitate în 1972. În 1975, în urma intervenției Uniunii Scriitorilor, mi-a fost restituit, spre a-mi fi din nou confiscat în 1984 și deus la Arhivele Statului. Cele spuse de mine mai sus apar, mai pe larg și-n altă formă, în *Jurnalul fericirii*.

Se cădea să-ți fac această mărturisire.

Confiscarea cea de a doua, din 1984, se datorează tot unui denunț, al unor scriitori care au vizitat biblioteca mănăstirii Rohia și-au înștiințat organele de drept că ea constituie „o filială a Europei Libere” (aceasta fiindcă au găsit aici volume de Mircea Eliade, Emil Cioran, Monica Lovinescu etc. oferite mie când am fost la Paris în 1979 – 1980, și aduse legal în țară.)

Dar, destul. Poate că te-am vindecat de ideea continuării unui dialog cu un fost bandit și client statornic al Securității.

Cu sinceră afecțiune și alese simțăminte,
N. Steinhardt

P.S. 2

Câțiva spiriști: Mircea Eliade, Constantin Noica, Arșavir Acterian, Haig Acterian, Al. Paleologu, Alex Elian (elenist, bizantinolog, istoric), Alex. Ciorănescu, Dinu Pilat, Bedros Horasangian, Barbu Brezianu, Octavian Paler.

**„S-ar zice că trăim astăzi, în lumea
literară, sub întreitul semn al
însingurării, al fricii și găștilor
sordide”**

(Nedatat. Data poștei: Lăpuș, 6 II 1987)

— *Sartre scrie: „Toți oamenii suferă de frică. Toți. Cel care nu suferă de frică nu-i normal și asta n-are nimic comun cu curajul” (s.n.). Se dezbate frecvent problema curajului în literatură. Ce este acesta, având în vedere afirmația lui Sartre?*

— Spusei lui Sartre îi alătur definiția dată curajului de englezi (mi se pare că am pomenit de ea într-un text tipărit): curajos e omul care numai el singur știe cât îi e de frică.

Curajul, cea mai serioasă definiție i-a dat-o Brice Parain: e foarte simplu, dacă vrei să fii liber nu trebuie să te temi de moarte: liber ca om ori ca scriitor.

— *În contextul celor de mai sus, prin ce credeți că s-ar putea manifesta curajul criticului?*

— Foarte limpede: prin absolută sinceritate. Și aici e vorba de înfruntarea unor riscuri: supărarea prietenilor, a colegilor, compromiterea unei situații ș.a.m.d.

N-am dat dovadă de curaj și sinceritate abținându-mă de la publicarea unor cronici laudative cu privire la volumele *Groapa* și *Săptămâna nebunilor*, pe care le consider excelente, despre care am scris cu entuziasm. Am drept circumstanță atenuantă odioasa purtare a lui Eugen Barbu față de prietenii mei din exterior, însă qua critic (nepărtinitor și neinteresat de consecințele textelor sale) nu m-am purtat corect.

— *În judecățile de valoare ale căror critici români contemporani credeți? Care vă repugnă?*

— Am încredere în Eugen Simion, Nicolae Manolescu, Valeriu Cristea, Corneliu Regman, Al. Paleologu, M. Nițescu, Mircea Iorgulescu, Gheorghe Grigurcu și mulți alții. Nu-s mereu de acord cu ei dar cred că sunt de bună credință. Cu acei de la *Săptămâna* nu prea mi se întâmplă să fiu de acord. Nu-i cred de bună credință.

— *Care sunt (pot fi) principalele obstacole care stau în fața criticului? A lecturii critice?*

— Principalele: frica, incultura, graba, spiritul de gașcă, lipsa de bun gust (noțiune delicată), necunoașterea trecutului (spre a putea determina ce este cu adevărat nou),

lipsa de informații, lipsa sensibilității contemporane... Nu pot fi înșirate complet de multe, multiple și diverse ce sunt.

— *„Talentul fără conștiință morală e un talent fără anvergură”* – spune Eugen Simion în Sfidarea retoricii. În ce ar consta talentul criticului?

— Mai întâi să adaug la răspunsul precedent: invidia, răutatea, complezența... cât privește talentul criticului, cred că stă în capacitatea de a admira (André Gide) și în puterea discernământului.

— *Viața noastră literară a cunoscut (mai cunoaște) frământările a două tendințe: sincronism și protocronism. De care parte vă situați? Sunt acestea niște direcții reale sau doar „biete” paravane?*

— Distincția e factice, oportunistă. Sincronism, protocronism: simple cuvinte care nu „acoperă” întrutotul realitatea. I-am iubit deopotrivă pe E. Lovinescu și pe V. Pârvan. Lucrurile bune și proaste s-au scris în ambele tabere. Exagerări au venit din ambele părți. Criteriul adevărat e al calității, nu al firmei. Textul literar se poate fâli numai cu meritele sale intrinsece, nu cu apartenența la o tabără sau alta.

— *Malraux, în Lazare: Un combatant din Spania mi-a spus: „contrariul umilirii și morții nu-i libertatea, cum se zice! Este fraternitatea”. În sensul celor de mai sus, cum vedeți solidaritatea scriitorilor români contemporani?*

— Despre fraternitate am discutat îndelung cu Alexandru Paleologu. El e pentru libertate, nu pentru

frățietate, i se par suspecte, ba și primejdioase toate cuvântările care încep cu: „Fraților”; urmează mai întotdeauna fenomene de isterie colectivă.

În calitate de creștin sunt pentru frăție. Dar îmi dau și eu seama că există primejdia ca „frăția” să încalce libertatea. Cele două cuvinte, revoluția franceză le-a alăturat, s-a văzut cu ce rezultate.

Orice cuvânt, la urma urmei, orice noțiune e ambivalentă și conține în sine pericolul exagerării, monopolului, imperialismul.

Uniunea Scriitorilor a dat când și când dovadă de simțul solidarității. Și a obținut unele realizări, nu neimportante. Dar asta ține de trecut. S-ar zice că trăim astăzi, în lumea literară, sub întreitul semn al însingurării, al fricii și găștilor sordide. Scriitorii ar trebui să-și dea seama – lucru mai mult decât elementar – că pentru ei mai ales solidaritatea și frăția sunt condiția existenței și a libertății lor.

— *Citez în continuare, de dragul ideii, dintr-un alt text al lui Malraux, despre eroul istoriei, ... susceptibil, cred, să descopere prin darul acesta al fraternității care se naște în bătălii, ceea ce ar putea fi sfințenia. Această umanitate de astăzi, sfâșiată, înnebunită, n-a încetat, de la lagărele de concentrare până la câmpurile de bătălie, să producă sfinți și eroi.”* Îmi stăruie în minte și un articol al d-voastră, Eroismul la români, publicat în Vatra. De aici întrebarea: se poate vorbi de eroism la scriitorii români de ieri și de zi?

— Sunt convins că românii, spre deosebire de o afirmație curentă, nu s'ar deloc lași, ci capabili de curaj și eroism. *Vatra* nu mi-a publicat un alt text din care se poate vedea de cât eroism au dat dovadă românii în 1916-1918. Articolul meu se cheamă *Inteligență lucidă și sfântă nebunie* și, zău, nu înțeleg de ce a fost respins.

Adevărul e că românii sunt capabili de eroism, numai că sunt și înțelepți, cumiți și raționali și capabili de a-și însuși lecțiile istoriei. Curajul nu se confundă cu temeritatea nebună ori prostescă.

— În Critică la persoana întâi, *citați tulburătoarele versuri ale lui Daniel Turcea: „Știu, vom muri, dar câtă splendoare”. Cu ce sentimente priviți dv. verbul a muri? Conotațiile lui?*

— Chiar acum am terminat de scris un text intitulat *Unde-ți este moarte, biruința ta?* Îl voi trimite curând la *Opinia studentescă*. Trag nădejdea să apară și mai trag nădejdea că-l veți citi. E tocmai răspunsul la această întrebare.

În legătură cu bătrânețea, vară dreaptă cu moartea, vă repet ceea ce am mai spus: nu cred că mizeriile bătrâneților devin cu atât mai greu de răbdare cu cât ne putem aduce aminte de timpuri fericite de altădată. Dante a greșit. Fericirea trecută poate consola și întări. Pentru mine așa stau lucrurile. Bolile, trădările, dezamăgirile, slăbiciunea nu izbutesc să-mi alunge dragostea de viață și accesele copilărești de fericire.

N. Steinhardt

P.S. Da, Malraux are deplină dreptate: și eu am dat în închisorile prin care am trecut de nu puțini și intru totul adevărați sfinți.

P.S. 2 Paleologu, str. Armenească 34, București 2, cod: 70 228

**„Tineretea, chiar atunci când e de
mult surpată prin trecerea anilor,
stă alături de noi ca un îndealbil
fond freudian-adlerian”**

(Nedatat. Pe plic, Târgu-Lăpuș, 19 II 1987)

— Ați debutat la 22 de ani, cu pseudonim. Ce este numele unui scriitor? „What’s in a name?” Dar mă gândesc și la Joyce, cu al său Portret al artistului la tinerete.

— N-a fost prea fericită alegerea pe care am făcut-o. Numele Antisthius, luat din *Caracterele lui La Bruyère* (citatul-motto al cărții mele i-a plăcut lui Mircea Eliade) a fost aproape întotdeauna deformat: am auzit rostindu-se: Antichristus!

Pseudonimele acestea latinizante sună de altfel învechit, searbăd și pretențios!

Un pseudonim bun și melodic sau simplu și ritmat e mare lucru. Exemple: Voltaire, Moliere; ori Joseph Conrad, Guillaume Apollinaire, Mark Twain.

— *Sunteți doctor în drept. Ca scriitor, ce credeți că înseamnă a fi moralist?*

— Scriitorul nu are a fi moralist. Ferească-l Dumnezeu de una ca asta! Alta e menirea lui: să iște în mintea și-n inima cititorului concluzii moraliste, mai bine zis morale.

Criticul, eseistul pot fi desigur, ei, „moralisti” în sensul dat cuvântului în secolele XVII și XVIII.

Cât despre jurist, gândesc așa: că dreptul nu se confundă cu morala, contrar celor afirmate de profesorul George Ripert în *La regle morale dans les obligations civiles*.

— *Ați frecventat cenaclul „Sburătorul”. Fiecare din cei care l-au cunoscut pe autorul Istoriei literaturii române contemporane își are un Lovinescu al său. Care e Lovinescul dumneavoastră?*

— Încă din anii de liceu l-am admirat și l-am iubit pe Lovinescu, în calitatea mea de cititor asiduu de critică. *Istoria civilizației române moderne și Istoria literaturii române contemporane* le-am citit în ediția originală Ancora, tipărită pe hârtie și cu litere pe care astăzi cu greu le putem imagina. Mai am și acum în mâini și în nări catifeaua și mireasma acelei hârtii, a acelor caractere de tipar, spre încântare de lungă durată.

Omul m-a cucerit mai puțin, dar admirația și respectul meu nu au slăbit câtuși de puțin. A fost un om civilizată,

manierat, amabil. Dar și nițel rece, ironic, semeț chiar și ciudos din cauză, cred, că fusese grav neîndreptățit și ținut deoparte de oficialitățile academice și universitare ale vremii. Îndrăznesc să vă îndemn a citi nota din *Viața Românească* de acum câțiva ani, intitulată *Nu departe de E. Lovinescu* (figurează și în *Critică la persoana întâi*): acolo parcă răspund întrebării dumneavoastră actuale. Rob al cenaclului său, Lovinescu s-a înconjurat cu o lume scriitoricească oarecum interlopă. Era singura lui consolare „socială”. (De unde rezultă că mai de priință pentru un scriitor e să facă parte din grupul colaboratorilor unei reviste decât să conducă un cenaclu. În primul caz, se află printre egali, în celălalt poate fi victima și prizonierul unor adulatori și mediocrități care-i populează cenaclul.)

A fost altul în ultimii ani ai vieții. S-a împăcat cu Maiorescu și cu junimiștii, cu bătrânii săi dascăli. Nu s-a sfiit să-și vădească în scris preferința pentru germani în dilema: nemții sau rușii. Sunt convins, deosebindu-mă de pronosticurile lui Eugen Jebeleanu, că ar fi avut și el parte de închisoare după 23 august.

— *A opta pentru o monografie a unui scriitor îl poate defini, cred, și pe cel care o face. De ce ați optat pentru o monografie Geo Bogza? Deși „monografie” mi se pare un termen, în acest caz, impropriu.*

— Curat impropriu, e vorba de o broșurică (urâtă), de o succintă abia mascată spovedanie. De ce am scris-o a înțeles cum nu se poate mai bine – cu mare simț detectiv, iscusință

și rafinament – Lucian Raicu. A publicat un articol în *România literară* despre broșura mea și l-a reprodus într-un volum al său. M-a adulmecat perfect. Geo Bogza al meu e un soi de *În căutarea timpului pierdut* – miniaturizat – și păstrând, firește, uriașele distanțe. Am încercat să-mi reabilitez mie însumi tinerețele mele pierdute și asta atunci tocmai când mă despărțeam definitiv de ele, următor „prefacerii” prin care am trecut. Voisem, oarecum, să mă iert eu pe mine, să nu dau unei pieiri supărate ceea ce fusese cândva. Am urmărit să caut o împăcare cu mine cel de altădată care-l atacase violent pe Bogza.

Bogza, de altfel, s-a schimbat și el, mult de tot. S-a lecuit cu desăvârșire de iluziile „invectivului” ce a fost.

Broșura mea a însemnat și un protest împotriva puritanismului oficial și a prostiei biruitoare. De aceea, am cutezat să reproduc în extenso două bucăți din *Poemul invectivă* pe care autorul nu a socotit posibil (și oportun), el, să le publice în volumul antologic *Orion*. (E meritul editorului, Mircea Sântimbreanu, că nu m-a cenzurat.) Am fost eu, călugăritul, mai puțin conformist și mai dezinvolt decât fostul poet revoluționar suprarrealist.

Tineretea, chiar atunci când e de mult surpată prin trecerea anilor, stă alături de noi ca un indelebil fond freudian-adlerian.

— *Pentru cel care nu țintește spre istorii literare, selecția autorilor reclamă anumite criterii. Ce criterii au stat la temelia opțiunilor dumneavoastră?*

— Îmi aleg autorii, spre comentare, după un criteriu foarte simplu și cu totul necultural, egoist și copilăresc: dacă îmi place mult ce spun sau dacă mă supără teribil! Dacă, așadar, îi iubesc ori îmi provoacă iritația.

— *Cum vedeți tentația limbajelor critice, a modelelor critice?*

— Ca pe o ispită (în sensul teologic, adică primejdios, al termenului) rea și stupidă. E tot o lucrare a duhului uniformizator, a tăvălugului mintal.

— *Sunteți un pasionat al călătoriilor. Ce credeți că-l caracterizează pe călătorul român contemporan? Există un „complex Golescu”?*

— Mai întâi o rectificare: am fost un pasionat al călătoriilor.

Cred că românul e un foarte bun observator: inteligent, greu de dus cu aparențele, treaz, sesizând iute. Are toate însușirile necesare unui adevărat călător, adică observator. Și nu-i scapă micro-semnalele, care spun atât de mult ochiului atent și minții îmbrobodite.

Golescu e fermecător, iar Milescu e formidabil. Dar călătorul contemporan (chiar când se numește Al. Rosetti, C. Giurescu, A. E. Baconsky, Radu Enescu...) cade prea adeseori pradă stilului Baedeker: oare pentru că nu-i este dat a comenta pe șleau cele ce vede și a scrie întocmai cum gândește?

Notele de călătorie ale tuturor românilor dovedesc deșteptăciunea unei nații istețe și serioase la care

potemkiniadele de toate felurile nu țin, ci deîndată sunt descoperite și calificate cu sarcasmul cuvenit.

Expresia argotică „le vede” aici mai ales e potrivită.

Acel de care-mi este ciudă că nu a călătorit e Creangă: nimic nu i-ar fi scăpat!

Supliment la antepenultimul răspuns:

Uneori alegerea (ori nealegerea) se întemeiază pe considerente personale cu totul depărtate de nepărtinire critică și de criterii înrudite cu estetica și cultura. Așa, bunăoară, despre două cărți pe care le socotesc a fi dintre cele mai frumoase ale literaturii române – *Groapa* și *Săptămâna nebunilor* – nu am publicat nimic, fiindcă autorul îmi pare a fi un om odios, care a vorbit și a scris cum nu se poate mai nedrept și mai spurcat cu privire la niște buni prieteni ai mei. A-l lăuda (cum s-ar fi cuvenit) ar fi fost totuna cu a-mi trăda prietenii.

Cele două romane sunt însă cu adevărat superbe! Și tare mă necăjesc că lucrul acesta nu-l pot afirma cu glas cât mai puternic.

Motivarea mea nu-i poate dezonorantă, dar tot jalnică rămâne: într-atâtea ne stăpânește spiritul de gașcă! A plecat, vai, vremea când Boileau, aflând că manuscrisul prezentat (neiscălit, se înțelege) la un concurs al Academiei,

aparține unui dușman al său, a exclamat: poate să fie și al tartorului dracilor, merită premiul și i-l vom da!

Vă sfătuiesc, iubite domnule Băciuț, să recitiți *Groapa* și dacă încă nu ați făcut-o să citiți *Săptămâna nebunilor*: e o capodoperă.

N. Steinhardt

O scrisoare

Rohia, 2 III 1987

Iubite domnule Băciut,

Cât privește articolul *Inteligență lucidă și sfântă nebunie*, te rog să-i ceri lămuriri lui Dan Culcer.

Nu pot pentru nimic în lume înțelege de ce textul a fost respins.

Urmează dialogul.

Cu cele mai bune simțăminte,

N. Steinhardt

„Am cunoscut, aveam vreo douăzeci de ani, iubirea”

(Nedatată. Pe plic, Târgu-Lăpuș, 10 III 1987)

— *Cum ați privit viitoarea dv. profesiune? De ce Dreptul? Ați decis singur? Ce circumstanțe au influențat opțiunea dv?*

— De ce am ales Dreptul? Din greșeală, desigur. Ar fi trebuit să urmez Chimia sau să mă consacru exclusiv literelor, cu specialitatea limbile clasice. A fost o alegere lașă, din slăbiciune cred și din convenționalism, din imitație.

Totuși, odată cu pasul făcut, nu mi-a părut rău. Și nici astăzi nu-mi pare rău că am studiat o materie atât de legată de problemele cheie ale epocii noastre. Poate că nu înțelegeam cele ce se petrec acum dacă nu studiam dreptul constituțional. Dreptul constituțional m-a fermecat, acolo se află dezlegarea tainei principale: a libertății. Apoi dreptul constituțional m-a introdus în lumea mare: a suveranilor, lorzilor, miniștrilor, parlamentarilor... Împreună cu Em. Neuman, de care am mai pomenit, plănuisem a scrie o vastă istorie a parlamentarismului în România (1859-1930, data reîntoarcerii în țară a nenorocitului aceuia de Carol al II-lea, care a

fost o năpastă și cumplită urgie pentru țara românească). Studiarea regimului parlamentar românesc a însemnat o bucurie imensă pentru noi. În Parlamentul nostru, între 1859 și 1930, n-au figurat numai congeneri de-ai lui Cațavencu și Farfuridi, nu, departe de așa ceva, au stat și au vorbit oameni de mâna întâi. Din nefericire, n-am dus lucrarea până la capăt și n-a ieșit nimic din strădania noastră necompletă, decât o euforie vremelnică pentru Em. și pentru mine.

Vorba ceea (valabilă și pentru evrei): Românului îi e greu până se apucă, că de lăsat se lasă ușor.

Noi am avut și circumstanțe atenuante, numai că eu unul nu cred în circumstanțele atenuante.

— *Credeți că a influențat „spiritul justițiar” imprimat de studiile universitare, viitorul dv. spirit critic? Ce înseamnă a fi justițiar în critica literară? (Vă întreb pentru că, iată, un romancier, ale cărui două romane la prețuți, își îngăduie nu numai să fie justițiar, ci chiar judecător ultim în a sa „judecată de apoi a poezilor”).*

— „Justițiar”, eu care am publicat o carte intitulată *Incertitudini literare?* Incertitudinile nu trădează un spirit „justițiar”. Și nu uitați că specialitatea mea a fost dreptul constituțional, nu dreptul penal.

Cât despre „cele două romane pe care le prețuiesc”, repet fără a șovăi: Eugen Barbu e o jigodie, însă *Groapa* și *Săptămâna nebunilor* sunt două splendide realizări și izbânzi ale genului epic în literatura română.

— *Ce au întâlnit elanurile dv., apetitul studios, în sălile și în bibliotecile Facultății de drept?*

— A! De toate – și multe minuni! Autori de drept constituțional ca Maurice Hauriou, Ihering, Bagehot. Cărți care pun problema libertății și a formei de stat care garantează cel mai bine realitatea. Școala franceză a „doctrinarilor” din prima parte a secolului trecut care a pus încă de pe atunci teribila problemă: cum se poate asigura menținerea libertății într-o democrație: școala aceasta a dat opere splendide. Am scris despre „doctrinară” un articol în RFR în 1937, cred, intitulat *Liberalism*, de care sunt mulțumit, adică de faptul că a putut apărea.

Nu, nu-mi pare rău că am studiat Dreptul.

Avem în românește două frumoase tratate de drept constituțional: al lui C. Disescu, al lui Const. Stere. Un foarte nobil moment în istoria României e al dezbaterilor Constituantei din 1914. Să se știe: societatea românească de până la al doilea război mondial – cultă și civilizată – n-a fost de ici de colo sau un caraghioslâc!

— *Fărăste, facultatea v-a făcut (nu ne alegem noi colegii de școală, facultate, armată, închisoare...) să vă lărgiți cerul de cunoștințe, prieteni. Ce nume și ce gesturi vă rămân din acei ani?*

— O mulțime de prieteni, o mulțime de oameni de treabă. Un moment al vieții mele universitare l-am evocat în scris, când am recenzat niște versuri de Grete Tartler. (Dar nu mai țin minte unde, în *Familia* parcă). Profesorul nostru de drept roman, foarte severul, distantul și recele C. Stoicescu, la sfârșitul anului doi, în ultima oră de curs, brusc, s-a pornit pe confidențe: confidențe politico-judiciare, dar și însoțite de unele declarații ca: eu sunt de fapt o fire sentimentală... Eram cu toții uluiți. Ne-a vorbit despre

însemnătatea Dreptului, despre respectarea legilor, l-a criticat aspru pe ministrul Argetoianu care tocmai luase Constituția peste picior. Prin ferestrele deschise care dădeau spre bulevard intra primăvara. Să fi fost apropierea vacanței, ori ziua aceea caldă și înmiresmată? Nu știu. Dar ne simțeam toți foarte emoționați, aproape cutremurați. Țeapăn în redingota lui bleu marin și gulerul lui scrobit, Stoicescu, vădit emoționat și el, ca niciodată în viața lui poate, perora despre drept și libertate și respectul legilor și civismul patricienilor români. Atunci, colega noastră M. B., sora poetului suprarealist Sașa Pană, a reacționat în mod surprinzător, în singurul mod cinstit cred: a izbucnit în plâns, un plâns puternic care-i scutura părul blond lung până peste umeri. Nu s-a întâmplat nimic altceva, profesorul nu a pus nici o întrebare, de mirat nu s-a mirat nimeni, M. a plâns de istov, apoi S. și-a luat rămas bun, vizibil stingherit și emoționat (nu m-ar fi mirat să izbucnească și el în plâns) și am plecat toți în primăvară, în prevacanță și într-un soi de nebunească fericire. Momentul s-a încadrat, și gândesc că nu numai pentru mine, în ceea ce Jules Romains numește „momentele inimitabile ale vieții”.

— *De când datează primele dv. preocupări literare? Cine v-au fost primii cititori? Ce observații v-au făcut? V-a fost, vă este teamă de critică?*

— Am povestit, în *Revista de teorie și istorie literară*, că am debutat (lăsând la o parte revista *Vlăstarul* a liceului Spiru Haret, unde au debutat și Mircea Eliade, C. Noica, Al. Paleologu și a colaborat și Eugen Ionescu) în 1936 cu articolul *Elementele operei lui Proust* în *RFR*, la recomandarea lui Camil Petrescu, primul meu

cititor așadar. Camil Petrescu la început nu a fost deloc voitor să-mi citească textul, prezentat de fratele meu, care îi era tovarăș de chefuri. Frate-miu, totuși, a reușit să-l convingă să citească articolul. După ce a citit, Camil Petrescu nu numai că nu mi-a făcut vreo observație, dar m-a și publicat în *RFR* și nu a încetat de a-mi manifesta multă cordialitate. Să fi făcut-o din simpatie pentru fratele meu?

Teamă de critică? Mie, unui bătrân pușcăriaș și client al Securității? Mie, vechi călugăr? Glumiți, desigur!

— *Cum v-ați pregătit debutul? De ce Antisthius? Cum a fost primit debutul? Ce ați hotărât în ce privește scrisul dv. după acest debut?*

— Volumul lui Antisthius a fost întâmpinat mai ales prin tăcere. Prea intrasem, la 22 de ani, în literatură „cu bastonul!”

Antisthius e pseudonimul pe care l-am ales dintr-una din cărțile mele preferate, *Caracterele* lui La Bruyere. Căutam un pseudonim și am găsit un pasaj foarte potrivit cu intențiile mele în *Caractere*, atribuit „caracterului” denumit Antisthius. Țin minte că lui Mircea Eliade i-a plăcut textul din La Bruyere pus cărții mele ca motto. Și nu s-a supărat – om bun ce a fost – de impertinentele mele cuvinte. Așa era pe-atunci: oamenii nu se supărau cu una cu două.

Hotărâsem să scriu cât mai mult. Nu s-a putut.

— *Ați redebuta cu aceeași carte? (Mărturisesc, este singura dintre cărțile dv. pe care nu am citit-o.) Credeți că acum se debutează mai ușor / mai greu ca atunci?*

— Nu! N'aş debuta cu aceeaşi carte, o carte în care am fost nedrept şi violent cu Eliade, Cioran, Noica. N'am avut dreptate. M'au iertat. Dau nu aş reîncepe!

Atunci se debuta greu – ori destul de greu – din pricina caracterului obtuz al mai tuturor editorilor. Dar astăzi e mult mai greu, nu încapе îndoială. Consiliul Culturii şi autocenzura sunt bariere care întrec vechile impedimente cu multe lungimi.

— *Prin ce se caracterizează viaţa literară a acelor ani? Aşa cum aţi resimţit-o dv., ca tânăr autor.*

— Prin libertate, autenticitate, toleranţă.

Nu vreau să idealizez, să mă număr printre acei bătrâni care tot spun că numai vremea tinereţelor lor merită să fie trăită. Dar ăsta e adevărul: am trăit într-o lume de bună calitate şi cu adevărat viaţa literară se caracteriza prin cele trei substantive înşirate mai sus de mine.

— *Care erau idoli dv. literari din acei ani? Aţi avut maestri? Cât poate dura ucenicia la un maestru?*

— N'am avut maestru (maestri), nefiind scriitor adevărat, artist. Numai artiştii au un maestru. Mergeam adesea la Cenaclul „Sburătorul”. Idoli mei? Feluriţi, dinspre toate azimuturile: Lovinescu, Mateiu I. Caragiale, Camil Petrescu, Pârvan, Arghezi (ca poet, numai ca poet). Nu l-am socotit niciodată, ca atâţia alţii, pe Mihail Dragomirescu a fi un nerod!

Durata ucenicii: foarte variabilă, cred, greu poate fi stabilit un soroc. De obicei, nu prea lungă. Dar sunt excepţii. Ştiţi ce spune Gide: ucenicul bun se cunoaşte prin aceea că îşi părăseşte maestrul – ori îl atacă! Sunt şi cazuri de ucenicie extra-literară: a unui scriitor

„format” care aderă la gândirea unui filosof, unui ideolog. Exemple: atașamente pentru Iorga, un Pârvan, un Rădulescu-Motru, un Nae Ionescu. Eu unul l-am apreciat pe Nae foarte mult. Pe Vianu, însă, Doamne iartă-mă, l-am respectat; dar nu mi-a fost deloc simpatic.

— *Mai păstrați manuscrise nepublicate din acei ani? Se poate despărți scriitorul de cărțile sale? De manuscrisele sale? Chiar dacă acestea sunt mai puțin împlinite? (Suportul ultimei părți a întrebării mele: e un copil nereușit mai puțin sau mai mult iubit de părinții săi?)*

— Adevărații scriitori își păstrează manuscrisele ca ochii din cap. Exemplu categoric: lada de manuscrise a lui Eminescu. N'a fost un sedentar, se tot muta, avea o fire vagabondă, însă „lada” (cufărul) i-a fost ca o raclă cu moaște sfinte! E și aceasta o dovadă puternică a autenticității geniului său, a puterii sale artistice. Iar Tolstoi spunea: îmi iubesc nevasta, dar mai abitir îmi iubesc romanul. Troțchi, la Brest – Litovsk, în plină elaborare a păcii separate, nu uita să-și ceară cufărul cu manuscrisele și cărțile, lăsat la Viena.

Eu unul – din prostie, neglijență și lipsă de autenticitate scriitoricească – am pierdut o mulțime de manuscrise, mai ales în 1944, în vremea bombardamentelor. S'ar zice, prin urmare, că nu din vina mea. Ba da, din vina, prea mare vină a mea. Îmi pare mai ales rău că s-au pierdut câteva caiete cu note pentru un roman. Tema și acțiunea s-ar mai fi putut reface, nu însă expresiile și frazele notate, care singure erau în măsură a da romanului un caracter de autenticitate, de vitalitate. Mi-au rămas, în parte, texte din studiul istoric *Post bellum* (Franța după 1870 și Germania după 1918) și *Apărarea și prezentarea omului modern* (scrisă în 1938).

— *Ați iubit? Ați fost iubit de – iată, am rețineri, sficiune, mi se pare că e impudic să pun o astfel de întrebare – o femeie?*

(„Dacă dragoste nu e, nimic nu e” – o spune cu atâta gravitate și profunzime, cred, Marin Preda).

— Cer voie să tac.

O mărturisire, totuși, să fac: am cunoscut, aveam vreo douăzeci de ani, iubirea, am știut și eu ce înseamnă a ți se părea că lumea e a ta, că tu începi lumea, a pluti în euforie și în fericire absolută. A. G. și eu nu ne-am căsătorit. Astăzi, când ni se întâmplă să ne întâlnim, ne privim cu atenție, acoperiți de praful abraziv, de funingina și de noroiul anilor, ne privim și cred că amândurora ne pare foarte bine că nu ne-am căsătorit.

Ei, fericirea, cum zice Proust, e cel puțin pentru unii oameni, o eroare.

P.S. – Îmi cer iertare pentru mizerabila dactilografie.

Un sfat (dacă aveți copii): puneți-i, cu strășnicie, să învețe latinește și grecește.

O scrisoare

București, 13 mai 1987

Iubite domnule Băciuț,

Abia acum primesc scrisoarea d-tale din 23 aprilie, reexpediată de la Rohia, de unde lipsesc de mult, reținut de treburi și angarale în București.

Sincere mulțumiri pentru a nu mă fi dat uitării și a-mi purta de grijă.

Sper să pot fi către sfârșitul lunii la Rohia. De acolo voi răspunde cu ajutorul Domnului, întrebărilor puse.

De aici îmi vine greu a răspunde, „prins” de mai sus menționatele treburi.

Rău mi-a părut văzând că dialogul nostru a fost atât de ciuntit! Dar nu o luăm în tragic.

Cu cele mai alese simțăminte și cele mai bune urări,
N. Steinhardt

Scrisoare către un tânăr poet

26 mai 1987

Iubite Nicolae Băciuț,

În răspunsurile mele la ultimele întrebări ce mi-ai pus, am reluat ideea lui Maiorescu și formula lui Păstorel Teodoreanu, afirmând că scrisul e boierie. Poeziei îndeosebi i se aplică de minune enunțul acesta. Dar ea nu este numai boierie ci și produsul unei munci neplictisite, negrăbite, intense. E inspirație, desigur, dar și îndelungată trudă. Am citit multe volume de poezie în ultimii zece ani. Și am putut constata că, în ciuda bunăvoinței și prieteniei care au stat la baza lecturii mele, foarte multe nu-s câtuși de puțin vrednice a se numi poezie. Superficiale, conformiste, ușuratece, false, scrise la repezeală, publicate fără a fi atent revăzute și regândite, reprezintă o uriașă masă de rebuturi.

Se cere muncă, răbdare, șlefuire, e treabă serioasă și nu poate fi „expediată” în tempo de hopa-Mitică. Așadar: atenție, nici o grabă, nimeni nu-l obligă pe om să publice o

carte de versuri în fiecare an. Talentul, desigur, e prima condiție. Dar nu ajunge, trebuie „prelucrat”. Ca să nu mai vorbim de sutele de „poeți” care dau la tipar toate fleacurile, schițele, copiile, ciornele, imitațiile nerușinate, lozincăriile abia camuflate...

Înainte de a ne aventura în considerații subtile și înalte asupra poeziei – teoriei poetice – se cuvine a-i îndruma pe toți cei ce scriu versuri să fie serioși, să nu socotească drept Poezie orice șir de versuri (albe) aliniat la rezeală pe niște coli de hârtie. Mai întâi să existe „materialul”, apoi vom începe teoretizarea.

La cei din generația '80 mi s-a părut a vedea talent și probitate. Apoi și har și haz; curaj și demnitate profesională – de aceea m-am bucurat. Am văzut și la d-ta: luarea lucrurilor în serios, inspirație, grijă pentru formă. Te rog cu toată prietenia, să continui a da poeziei atenția cuvenită, respectul necesar. Nu fi grăbit! Și din întrebările d-tale deduc: ești acasă în domeniul gândirii și artei. Nu te lăsa prins în capcană de modă, zor, mediu, exemple, clișee (voluntare ori involuntare), fii mereu în stare de alertă, treaz, de veghe! – și foarte indulgent cu elucubrațiile și bătrânești – copilărești spuse ale lui N. Steinhardt.

Două scrisori

Rohia, 12 iunie 1987

Iubite domnule Băciuț,

Confirm, cu mulțumiri, primirea scrisorii din 3 iunie.

Sunt de acord.

Socotesc însă că ar fi bine să se menționeze că textul meu e scrisoare particulară, iar nu un text de la începutul venit tiparului. (Pentru a se lămurii caracterul ei haotic, dezordonat, cu totul neliterar).

(Veți proceda cum veți gândi că este mai oportun.)

Constat însă, cu mirare și foarte îngrijorat – că nu pomeniți nimic despre un plic albastru, recomandat, trimis (cu confirmare de primire), cu o zi înainte de scrisoare. Plicul cuprinde: a) răspunsurile mele la ultimele întrebări puse în cadrul dialogului nostru, b) un articol intitulat *Gheorghe Iancovici între Gide și Malraux*.

Nu ai primit plicul?

S-a rătăcit?

Te rog mult să binevoiești a-mi răspunde cât mai repede.
Ori textul meu despre Gh. I. nu a plăcut?

La nevoie, pot trimite copii de la răspunsuri și articol –
numai de nu s-ar pierde și acestea?!

Încă o dată te rog să-mi răspunzi. Se pierd oare și
plicurile recomandate cu confirmare de primire?

Sunt foarte măgulit (și înfricoșat) de perspectiva
publicării scrisorii mele.

Cu cele mai bune simțăminte,

N. Steinhardt

Nota autorului: E vorba de scrisoarea precedentă,
publicată în *Tribuna*, sub titlul *Scrisoare către un tânăr
poet*.

***(Scrisoare nedatată – plicul primit, după reexpediere, la 28
iulie 1987)***

Iubite domnule Băciuț,

Re-expediez.

Dea Domnul să-ți parvină acest plic.

Sunt de acord cu propunerea referitoare la *Echinox*.

(Unde mai am câteva texte nepublicate – rog a i le
aminti lui Aurel Codoban: 1) O. Paler, 2) Fidelitatea, 3)
(eventual): Nae Ionescu.

Întrebările nu le mai bătusem la mașină, așa încât rămân pierdute. Îmi pare rău. Va fi nevoie să le reconstitui.

Sper să se poată împlini toate, și la *Vatra* și la *Echinox*.

Călătorie plăcută, drum bun!

Din București vi se va expedia un volum al meu. (Am lăsat o listă la plecare și niște cartonașe dedicații.)

Cu cele mai bune salutări,

N. Steinhardt

(*Nota mea*, N. B. Cartea *Escale în timp și spațiu*, Editura Cartea Românească, 1987, mi-a fost trimisă cu un cartonaș pe care era scrisă și dedicația „Domnului Nicolae Băciuț, cu multă, sinceră și caldă afecțiune, N. Steinhardt, iunie 1987).

**„Sunt un admirator (entuziast) al
romanelor «Groapa» și
«Săptămâna nebunilor»”**

(Nedatată – data poștei 28 iulie 1987)

— *Ce înseamnă o zi, o zi obișnuită din existența dv. de acum?*

— Înseamnă o luptă cu trupul și cu mintea. Trupul, din ce în ce mai acaparator, mai neobrăzat, se tânguie, se cere îngrijit, răsfățat. Trebuie să-l disciplinez, să-l țin în frâu, să-i dau peste nas. (îngrijindu-l totuși, că e tare nevolnic.) Mintea, brusc înzestrată cu o memorie fenomenală, îmi amintește absolut toate relele, prostiile, meschinăriile, păcatele ce am săvârșit. Îmi descoperă în fiecare zi altele. Nu-i rău (Ps. 50: Iar păcatul meu înaintea mea este pururea.), dar nu se cuvine nici să mă deznădăjduiesc, să ajung a mă urî și disprețui din cale afară. Trebuie, totuși, să citesc, să mă veselesc, să nu mă dau bătut, să mă port astfel încât să nu se observe de către ceilalți că am neazuri trupești ori angoase mintale, să înfrunt neantul lui Heidegger și al lui

Jaspers, să opun găurii negre din centrul Căii lactee credința mea creștină a veșniciei duhului, să-mi tot repet că nu-s numai materie ci și spirit și că deci nu-mi pasă de găurile negre.

— *„Apărarea și prezentarea omului modern”. De ce trebuia prezentat omul modern? De ce trebuia apărat? Să revenim „la zi”. De ce trebuie apărat omul modern?*

— Prin 1937 – 1938, convingerile mele conservatoare au cunoscut o cotitură. Le-am nuanțat, am trecut de la paseism și retro la o concepție în care „modernul” poate fi modelat în categoriile concepției conservatoare. Am conceput un partid al „moderaților violenți” și al conservatorilor în trench-coat. Drept care și necesitatea de a mă redefini și a-l reășeza pe omul modern în cadrul valorilor tradiționale. A fost o perioadă de exaltare și euforie. Sunt și acum un liberal-conservator „modern”.

— *Să extrapolăm: de ce trebuie apărat scriitorul contemporan? Climatul literar?*

— Scriitorii (simțitorii, gânditorii, neteluricii) trebuie mereu apărați, deși nu sunt deloc ființe slabe. Trebuie însă apărați împotriva asalturilor conformismului, birocratiei, entropiei. Mai ales în epocile totalitariste.

— *Viața literară este, din păcate, așa cum o știm. Grupuri și grupulețe, vanități și orgolii nemăsurate. Aceasta într-o extremă a ei. Ce mi se pare mie mai alarmant, privind de la depărtare și înafara „jocurilor” viața literară, e că renunță la credință adesea și cei de bună credință. Că se*

susțin cauze numai pentru că „inamicul” literar contestă pe cineva dintre cei apropiați. Mi se pare imoral – am exemple la îndemână – să aplici superlative unui poet și pentru că o altă „istanță” critică, ostilă ție, l-a contestat vehement.

Acesta e doar un biet exemplu dintre cele care deformează adevărul vieții literare, al literaturii. Care definesc latura anormalității climatului literar. Care credeți că sunt, în principal, factorii care alimentează anormalitatea unui climat literar?

— Parcă am mai vorbit despre problema aceasta, a clicilor literare. Ne otrăvește pe toți. Să repet: V-am spus că sunt un admirator (entuziast) al romanelor *Groapa* și *Săptămâna nebunilor*. Nu o pot spune public, nu pot încerca să scriu despre ele, din pricină că aș fi numaidecât considerat că am trecut de partea clicii lui Eugen Barbu. Iată o pildă a spiritului de gașcă. Anormalitatea (spurcarea) climatului literar se datorează în special spurcării climatului general: e ca o molimă care pătrunde pretutindeni. Mediul literar nu este etanș. Vai nouă.

— *Iată, inevitabil, revin la Judecata de apoi a poezilor. Într-o revistă de mare tiraj, cum e Săptămâna, cu audiență largă la semidocti, profani, ignoranți, amatori de „scandaluri”, sunt terfelite valori ale literaturii noastre contemporane. Se difuzează în tiraje de masă false ierarhii, se mistifică valori etc. Și cu toate acestea nu se ia act cu curaj împotriva acestei imposturi critice. E-adevărat, și tăcerea e o replică. Nu însă cea mai fericită, cred. Poate doar*

cea mai potrivită la un moment dat. Cum vedeți dv. justificarea atitudinii față de mistificările, batjocorirea valorilor literare în general?

— Nu există justificare, numai explicații: lașitate, resemnare, silă, oboseală, simțul inutilității, abjecția generalizată, scârba – un amestec de oboseală scârbită și de resemnare metafizică.

Dar intervine și înțelepciunea: *Săptămâna* are mână liberă, un soi de *salvus conductus* din partea unor foruri foarte înalte. Își poate permite orice, are acces la dosarele cele mai tănuite. Nu-i nimic de făcut. Iar românului nu-i place (pe drept cuvânt) să lupte cu morile lui Don Quijote.

— *Cu debutul dv., spuneți, ați intrat „cu bastonul” în literatură. Și, totuși, cei contestați, nu s-au supărat. Și cei contestați erau, în 1934, Eliade, Cioran, Noica... Ce credeți că poate asigura destinderea unui climat literar?*

— Ce cred că poate asigura destinderea unui climat literar? Numai și numai cumsecădenia, libertatea și normalitatea climatului general. (Așa-i și cu problema libertății și a egalității: nu pot fi realizate prin legi ori instituții juridice: își au izvorul și garanția în moralitatea și cumsecădenia și cumințenia societății.) În 1934, țara noastră era o țară de civilizație și cultură, purtarea celor parodiați de mine nu a fost de mirare, se conforma spiritului de liberă exprimare a opiniilor, spiritului de îngăduință, de libertate, de omenie, politețe, toleranță a societății de atunci (care, ca orice colectivitate civilizată, tolera și gluma).

— *Ce înrâuriri poate avea teroarea în literatură, în primul rând asupra valorilor în formare?*

— O înrâurire totală. Teroarea, ca și puterea absolută, ca și tortura, cucerește totul, sterilizează, paralizează totul. Acesta-i secretul. Îl intuise și bătrânul, încă din secolul al XIX-lea, l-a sesizat perfect și implacabil și discipolul său de mai târziu. Teroarea e cancerigenă și invincibilă. Potopește literatura, o desființează. Eventual mai tolerează – câtva timp – simplele exerciții textualiste, ca neprimejdioase, ca pe niște fandacsii, apoi le va nimici și pe ele. O oarecare „cântare” proletcultistă le va mânca și pe ele. Pot fi cazuri izolate de rezistență, spirite de tip „catacombă”, dar literatura ca atare intră și ea sub incidența terorii.

— *Ce înseamnă, de fapt, pentru dv. „libertate, autenticitate, toleranță”?*

— Astea nu se definesc. Se simt. Oricine – și omul cel mai simplu, mai necitit, mai comun – știe când există libertatea și când nu-i decât o formulă. Definițiile sunt cu totul inutile, ba uneori și caraghioase, pedante. Autenticitatea înseamnă sinceritate și curaj, nefățarnicie, nesimulacru, nemecanicitate, nerepetiție, neconformare la norme. Surpriză. Adevărul, realitatea, scrisul sincer sunt așezate toate sub semnul surprizei.

Și autenticitatea nu se definește, și ea se simte. Oricare cititor câtuși de puțin avizat își dă imediat seama dacă scriitorul scrie (conștient ori inconștient) după șablon, indicații, modă ș.a.m.d. ori de la sine, dacă joacă un rol sau

„se dă în vileag”, se mărturisește, se dă fără rușine pe față. Pentru toleranță, v. mai sus la nr. 6.

— *Sunteți foarte detașat (dar și atașat) de fenomenul poetic optzecist. Ați fost contemporan cu aproape toate experiențele literare fundamentale ale acestui secol. Prin ce s-ar detașa mișcarea optzecistă, susținută și contestată în același timp? Care sunt șansele acestei experiențe?*

— Fenomenul poetic optzecist cred că e o încercare, o tâșnire spre libertate. Minunată. I-am apreciat foarte mult pe „cei cinci”. A fost, din senin, un suflu de curățire și vitejie. La Dej, în 1982, la seminarul interdisciplinar, am simțit o bucurie fără pereche, s-a vorbit liber, m-am crezut în anii '30.

Generația '80 a fost o speranță. Cărtărescu și Mircea Dinescu am impresia că se retrag în jocuri de trapez, iar textualismul face ravagii. Oamenii se rostuiesc, se așează. Poezia rămâne însă un tărâm privilegiat. Nu-l părăsi, dragul meu. Ferește-te de „idei”, golește-ți mintea de idei, de tot ce cunoști despre ce se întâmplă în „practică”, și caută-ți – egoist, tenace, nesimțit – bucuria într-o poezie născută prin generație spontană, căzută – cum spun francezii – avec la dernière pluie.

— *Ce credeți că ar trebui să-l definească în primul rând, pe scriitorul tânăr?*

— Păi (vorba lui Lovinescu), tinerețea. Adică posibilitatea de a întocmi cocktailuri din ingrediente foarte felurite: cinism, nepăsare, curaj, milă, scârbă de putregai,

minciună, mumii și lozinci; apoi multă inteligență, cultură, finețe, grație... Vezi textul meu *O definiție a culturii* în revista *Tribuna*. Un scriitor e un complex foarte complicat de însușiri diverse, contradictorii, multe inefabile. Așezate, probabil, helicoidal, ca și cocul genetic. Rețetele nu țin, nici definițiile, nici programele, și cu atât mai puțin sfaturile.

Oricum, inteligență (multă), luciditate, dispreț pentru facilități. Și reținere. Se scrie astăzi prea mult, e o manie, o molimă, o incontinență. Poporul român e un popor foarte talentat, au apărut lucruri bune, remarcabile, dar și multă apă de ploaie. Toată lumea scrie, și tot timpul. Nu-i bine. Se cere strunire, reflecție, negrabă. Ehei, scrisul e boierie mare și har. Nu-i treabă de ici colo. Repet (vorba e a lui Păstorel, de la Maiorescu citire), scrisul e boierie.

*

Dragul meu, convorbirea noastră a apărut, mă bucur și îți mulțumesc, însă tare ciopârțită. Crezi că alăturatul text poate fi publicat? M-aș bucura. Dacă nu-i cu putință, îndrăznesc să te rog să mi-l restitui, la Rohia, unde plec peste câteva zile, cu ajutorul lui Dumnezeu. Am zăbovit cam mult la București, cu treburi și angarale. Sper să fie, în sfârșit, trimisă în librării și mult chinuită, micșorată și năpăstuită mea carte intitulată *Escale în timp și spațiu*. Îți voi trimite, firește, un exemplar – nu știu precis când. Te rog să dai crezare sincerității sentimentelor mele de aleasă afecțiune.

**„Omul fără libertate e un om
nenorocit, o fantomă de om,
o caricatură”**

(Nedatat. Pe plic: Târgu-Lăpuș, 10 VIII 1987)

— *Memoriile sunt literatură, pot „face” literatură?*

— Da, desigur! Exemple ilustre, hotărâtoare: *Memoriile de dincolo de mormânt* ale lui Chateaubriand, *Memoriile* ducelui de Saint-Simon, ale cardinalului de Retz, *Amintirile din casa morților* ale lui Dostoievski, *Jurnalul* fraților Goncourt, al lui Julien Green, al lui Amiel, al lui Pepys, *Anti-memoriile* lui Malraux etc.

— *Vorbești într-un dialog anterior despre „lipsa de informații”. Cum vă informați? Câtă corectitudine pot însuma sursele din afară?*

— Lipsa de informații a constituit după 1947 o mare suferință pentru oamenii iubitori de cultură și pentru literați. Au fost practic înțărcați de informații. S-au putut

menține la curent cu produsele culturii universale numai privilegiații. Ceilalți au orbecăit în beznă. Privilegiații s-au bucurat de un avans imens în 1964, când situația s-a mai îmbunătățit și liberalizat – ei erau la curent cu ceea ce toți ceilalți ignorau.

— *Cum scrieți? „Hotărâsem să scriu mai mult” – spuneți. Este scrisul o caznă, o plăcere?...*

— Scrisul: plăcere, mare plăcere, dar și caznă. Așa cred că e pentru toți cei ce îndrăznesc să pună mâna pe condei (put pen on paper, zic englezii). Dar observ că nu am răspuns complet întrebării precedente. Să o fac acum. E nevoie de o totală libertate de acces la cultura planetară. Intelectualul român este dornic de o asemenea cunoaștere universală. Vezi Eminescu, Odobescu, Hașdeu, Heliade Rădulescu, Mircea Eliade, Iorga, Pârvan, Lovinescu etc. Spiritul românesc e universalist.

Eu unul mă informez pe cât pot, cum pot, parțial, ca vai de lume, din ce-mi pică și când îmi pică. Radioul, desigur e un izvor prețios, dar cu toane (cel puțin pentru aparatul de care dispun) și care se cade a fi folosit cu prudență și atenție, cu spirit critic și discernământ, calități (precauții) esențiale ale oricărui cercetător al istoriei sau oricărui cercetător științific. Se aplică și aici, integral, măsurile de pază ale istoriei critice.

— *Care erau perspectivele dv. imediate, la absolvire?*

— Mari, bune. Mă puteam duce la Oxford ori la Freiburg im Breisgau. Nu m-am dus. Din lene? Din prostie? Din frică? Din comoditate? Din predestinare?

Oricum, nu m-am dus. (Am mers mai târziu la Paris și la Londra.) Alceva ar fi fost Oxfordul sau Freiburgul. Acum îmi pare rău? Da și nu. Mai ales nu. Am avut altă sortire. Îmi însușesc ursita.

— *Interesul pentru istorie nu era unul întâmplător. Post bellum e o dovadă. De ce nu ați publicat acel studiu? Cum resimțeați atunci convulsiile istoriei? Dar acum?*

— *Post bellum* nu din vina mea nu a apărut. Faimoasele „împrejurări” m-au doborât. Ori fost-a tot lenea și i-am cedat? Convulsiile istoriei, și atunci și acum, le-am răbdat și le rabd greu. Particip la ele cu înfrigurare, sufăr, mă zdruncină, mă irită, mă îmbolnăvesc. Acum, într-o oarecare măsură, m-am liniștit și resemnat, dar prostia și lașitatea tot mă scot din pepeni și țâțâni.

— *Ce publicații agreeați? La care vă place să colaborați? Cu cine colaborați cel mai bine, mai fructos, mai corect? De ce?*

— A! La mai toate. Bine m-am înțeles oarecare vreme cu Ioanichie Olteanu la *Viața Românească*, până ce au pătruns și-n sinea lui panica și frica neroadă. Îmi place a colabora la revistele studențești, ca *Opinia studențească* ori *Echinox*, mai libere cred, mai curate, mai puțin stăpânite de temeri și considerații de oportunitate. Dar și colaborarea mea la

Opinia întâmpină, acum, brusc, greutate. La *Vatra* greu am acces.

— În dialogul nostru apălați ades la inițiale. Ce semnificație are discreția pentru un scriitor? Cât îi slujește acest atribut la conturarea universului operei sale?

— Tema se află tratată în bucata *Werther* a lui André Maurois și în *Lotte im Weimar* a lui Thomas Mann. Se poate vedea că în cazul Goethe – Lott Buff – Albert Kaestner, Goethe a dat prea puțin dovadă de discreție – și i-a prins bine! Folosirea inițialelor nu-i fericită. Cititorul reține nespun mai ușor numele proprii decât simplele inițiale. Toți marii romancieri au impus, au introdus în viață nume proprii, nu inițiale. Othello sau Alcest sau Sărmanul Dionis sau Jean Valjan spun mult mai mult decât O., A., S. D., J.V.

Dar regula cunoaște excepții. Totul se rezolvă de la caz la caz. Principiul rămâne: în romane mai bune-s numele decât inițialele.

(Mi s-a defectat mașina de scris. Trec deci, bucuros de altfel, la toc.)

— Înțeleg că debutul în 1936, cu Elementele operei lui Proust, s-a făcut cu propriul nume. Ce vă spunea, ca literă tipărită, propriul nume? Cine mai intra în preocupările dv. atunci, alături de Proust?

— Ce-am simțit când mi-am văzut numele tipărit în RFR? (*Revista Fundațiilor Regale* – n.m, N. B.) O imensă bucurie – asta-i adevărul. Și acum încerc o emoție ori de câte

ori îmi văd numele tipărit. Bănuiesc că se petrece un fenomen de natură psihanalitică: ne vedem oglindiți, proiectați înafara noastră: numele nostru nu-i un soi de hologramă?

Autorii vremii: Gide, Sinclair Lewis, Camil Petrescu, Mircea Streinu, Valéry, Papini, Galsworthy, Roger Martin du Gard, Léon Daudet, Roth, Kafka etc. Plus toți clasicii și autorii mai vechi cu operele cărora de-a valma – mă obișnuise profesoara mea dintâi, doamna de Branzky, pe care cred că am mai pomenit-o în acest dialog.

— *În ce termeni concepeți dv. libertatea? Ce poate face omul cu libertatea?*

— La întrebarea aceasta, a doua, mă grăbesc să răspund folosind cuvintele celebre ale lui Siérjes despre starea a treia: ce este? Nimic. Ce trebuie să fie? Totul. Așa și libertatea: ce poate face omul cu ea? Totul. Fără de ea? Nimic, ori numai pocitanii și prunci morți.

— *Ce poate face libertatea din el? („Omul devine singur de-abia atunci când e liber” – citeam undeva.)*

— Omul fără libertate e un nenorocit, o fantomă de om, o caricatură și un locuitor al iadului.

Cu libertatea omul poate face multe lucruri bune. Dar poate și să o exaspereze, să o prefacă în absurd și în toxină. Libertatea, în societate, nu înseamnă dreptul de a face orice. În societate, există libertăți concomitente, deci și posibilitatea unor abuzuri de drept.

Libertatea, ca orice însușire, ca orice entitate, are nevoie de moderațiune și dreaptă socoteală. Nu-i totuna cu anarhia. Bună, minunată, indispensabilă e libertatea. Rea și aducătoare de rele este libertatea fără de măsură, înnebunită, încăpută pe mâna nerozilor. Atunci e premergătoare de haos, dezordine, prostie – și-n cele din urmă (fără doar și poate), de tiranie. (v. E. Kastner în importanta lui carte, Fabian). Asta în viața socială și politică. În literatură, firește, nu poate exista (ca și în toată arta) decât libertatea absolută. Și acolo poate duce la malformații, la monstruoziități, neghiobii – dar acestea toate nu pot înfrânge principiul libertății totale. (Rămânând, firește, adevărat că adevăratul artist e întotdeauna un creator, adică un știutor de dreaptă măsură, de bun simț, de echilibru).

N. Steinhardt

P.S. Mai continuăm a dialoga?

„Nu-i compromisul un soi de pact cu diavolul, iscălit cu sânge?”

(Nedatat – data poștei: Târgu-Lăpuș, 25 VIII 1987)

— *Gide era protestant. A contestat apoi protestanismul și era pe punctul de a se converti la catolicism, ca apoi să adere la „comunism”, așa cum „il înțelege (înțelegea, firește – n.m.) el”. Iată o continuă nevoie de a găsi cea mai adecvată și adevărată cale a mântuirii.*

— Gide (pe care nu șovăi a recunoaște că nu-l iubesc) a fost, din fire, un protestant. Nu s-ar fi putut încadra în catolicism.

„Așa cum îl înțeleg eu” – formula aceasta folosită de mulți aderenți la comunism e o nerozie. Nu poți adera la o doctrină așa cum o vezi tu, ci așa cum este ea. Foarte mulți dintre cei care au fost decepționați, dezamăgiți de comunism („eu nu mi l-am închipuit așa”, „nu așa l-am vrut eu”), nu-s decât neghiobi care au aderat la ce nu cunoșteau ori nu s-au străduit să cunoască. Numeroși evrei români au dat dovadă de o astfel de grabă, neseriozitate și lipsă de informație. De

ce nu au citit mai întâi textele fundamentale? De ce nu au luat aminte la realitățile din țara unde comunismul fusese înfăptuit? De ce au aderat la o fantasmă care nu era decât produsul închipuirii lor, decât wishfull thinking, cum spun englezii?

(Gide, inteligent, s-a lecut în cele din urmă și – cinstit – a declarat-o.)

Eu am fost atras (cucerit) de creștinism încă din tinerețe, din copilărie. Atracția a evoluat crescendo. Cred, totuși, că fără experiența închisorii nu aș fi făcut pasul decisiv – ori mult mai târziu. Iată de ce eu îi mulțumesc lui Dumnezeu și-i sunt atât de recunoscător lui Dinu Noica.

La mine au lucrat nu „opțiunile rațiunii”, ci fascinosum și tremendum.

— *Ați citat adesea cuvintele lui Dostoievski: „Suferința e calea cea mai sigură către cunoaștere”. Puneți-le, vă rog, în relație cu altele ale lui Goethe: „Numai suferința e creatoare”.*

— Dostoievski și Goethe spun același lucru.

Într-o notă din *Viața Românească* am citat o spusă importantă a lui Camus, inspirată de Wilde: și prin fericire se poate ajunge la Hristos (ori la creație ori la cunoaștere). În domeniul acesta haric nu există căi obligatorii și sens unic. Duhul, ca și vântul, suflă unde cum și când vrea.

— *„Se cere măsură și atenție: blândețea ușor poate aluneca spre lașitate, iar istețimea spre șmecherie”. Ați avut de-a face în existența dv. cu lași și șmecheri odioși?*

— Ce stranie întrebare! E mai mult decât evident, e cu ochi și cu sprâncene că lașitatea și șmecheria nu sunt mici cusururi (- eventual „simpatice”) ale tipului uman bonom: Mitică, Lache, Tache. Sunt grave și catastrofale: Căderea imperiului roman și a civilizației occidentale contemporane se datorează lașității. Utopiile unde ne-au dus? Ce a realizat (în mod cert) comunismul? Generalizarea șmecheriei (devenită ultimă barcă de salvare).

Odioși sunt și șmecherii și lașii, așa cum Mateiu a constatat că boema e imundă.

Da, am avut de suferit de pe urma delațiunii, a lașității și șmecheriei – ca toată lumea. Le socotesc năpaste, urgii. Din tonul întrebării dv. îmi pare (dea Domnul să mă înșel!) a ghici o secretă indulgență pentru șmecheri și lași. Vă recomand sfătuitor să-l citiți pe Soljenițan.

— *Ce înseamnă compromisul pentru scriitor? Există compromisuri necesare? Compromisuri scuzabile?*

— Compromisuri moderate și, de bine de rău, scuzabile – cu viața - există. Nu cu stilul, cu limbajul, personalitatea ta însăși. Nu înseamnă că până și compromisurile moderate nu sunt și ele legate de riscuri. Compromisul nu atât în sine e primejdios cât prin consecințele lui: odată primul pas făcut se va putea oare opri din mers cel care a cedat și s-a învoit? Nu va merge din cedare în cedare până la „capătul nopții”, până-n fundul abjecțiunii?

Nu-i compromisul un soi de pact cu diavolul, iscălit cu sânge?

Cel mai sigur și mai antiseptic mi se pare a fi refuzul categoric inițial.

Și aici, ca în atâtea alte domenii, se aplică dreapta socoteală. Se cuvine ca judecata să fie făcută de la caz la caz.

— *Unde poate duce dogma în literatură? În ideologia literară? Cum se poate supraviețui dogmei?*

— Dogmatismul în literatură (creație ori critică) duce neapărat la șablon. La manierism. La imobilitate. Am prea văzut-o.

Supraviețuim agățându-ne cu disperare de o barcă de salvare: a) libertatea, b) bunul simț, c) simțul ridicolului, d) umorul. Și repetând întruna: $2+2=4$. Și amintindu-ne mereu că toate-s trecătoare, mai ales modele (dogmele sunt mode): ce e val ca valul trece.

— *Ce adjective vă repugnă cel mai mult?*

— Tocmai cele menționate mai sus: laș, șmecheresc; adaug: intrigant, slugarnic, mios și toate din gama largă a cuvioșiei fățarnice.

Sunt perioade ale istoriei când un anume adjectiv devine în special nesuferit: civic în vremea lui Robespierre, intransigent și conștiincios în deceniul obsedant, virtuos în vremea puritanilor ș.a.m.d.

— *Între o Capitală a culturii și o alta a spiritului (dacă nu greșesc București – Rohia) care au fost tensiunile opțiunilor dv.? În ce locuri vă simțiți cu adevărat acasă?*

— Mă simt acasă în amândouă locurile: și în București și la Rohia. Din ce în ce mai mult la Rohia. Bucureștiul,

sărmanul, e pe cale de dispariție sub târnăcopuri vrăjmașe. Nici nu vă puteți închipui ce oraș frumos și plăcut a fost! Un paradis general, vorba lui Cezar Petrescu. Un loc pe care l-am iubit mult și căruia îi păstrez neștirbită afecțiune e Brașovul.

Cât privește Bucureștiul, îmi aduc aminte de versurile lui Baudelaire (cred că le-am și citat undeva): *Mais les formes d'une ville changent plus vite he'las que le coeur des mortels.*

Bucureștiul a murit. Nu cred să fie numai o impresie, nu cred să fie vorba de remarcă lui Proust: că spațiul e tot atât de trecător ca și timpul (finalul lui *Du Coté de chez Swann*). Nu, nu e o simplă impresie datorată bătrâneții. Bucureștiul e pe cale de a fi „executat” și înlocuit cu altceva – urât.

N. Steinhardt
25 august 1987

„Orice critic lucrează cu materialul clientului”

(Nedatat – data poștei: Târgu-Lăpus, 12 iulie 1987)

— *Vă interesează cine sunt cititorii dv.? Primiți scrisori de la ei? Ce anume reclamă ele? Care ar fi cititorii pe care vi i-ați dori? Cum vedeți „cititorul de critică”? Cine e el? Ce așteaptă el de la critică?*

— *Mă bucur când aflu că cineva (oricine) m-a citit cu plăcere. Mi se întâmplă – nu-mi vine a crede că-i adevărat – că am fost citit (de tineri mai ales) cu folos, curiozitate și intensitate participatorie. Poate fi bucurie mai mare? Sticla aceasta a căpitanului Grant aruncată în marea tipăriturilor – când ajunge în mâini cercetătoare și receptivă, ce răsplată incomparabilă pentru un scriitor, fie el un simplu diletant de mâna a zecea!*

— *Care vă sunt primii cititori ai textelor dv.? (Înainte de a fi publicate!) Mă bazez pe o informație din Epistolar – un text despre Jurnalul de la Păltiniș a ajuns la A. Paleologu înainte de a vedea lumina tiparului.*

— Citesc rareori prietenilor mei texte nepublicate. Cu *Jurnalul fericirii* am făcut o experiență mai mult decât tristă. Citesc textele despre care îmi dau seama că au șansa să fie publicate.

Cu Al. Paleologu mă sfătuiesc uneori, mă citește ca un adevărat prieten, adică în mod mai mult decât exigent, necruțător, ca un belfer acru și cu dușmănie.

— *Și pentru că tot am amintit de Jurnalul de la Păltiniș, cum apreciați câștigul acestei „școli” a lui C. Noica? Din ceea ce au făcut până acum Gabriel Liiceanu, Andrei Pleșu, Sorin Vieru... se justifică investiția făcută în ei?*

— Liiceanu, Pleșu, Vieru sunt desigur „băieți” foarte buni. Pleșu îmi pare îndeosebi talentat: ca vorbitor (la T.V., de ex.: excelent), autor, conferențiar... Talentat, cult, inteligent. Liiceanu îmi pare mai tern: *Politropia* sa o socotesc seacă, forțată, anostă.

Sunt tustrei, ca mai toți din generația lor, susceptibili la culme, vulnerabili, supărăcioși nevoie mare. Păcat că’s oameni cu merite certe.

De altfel, în jurul lui Noica nu s’a format un „cerc”; ci cu totul altceva: Păltinișul e un loc de pelerinaj național.

— *Nu v-ați gândit vreodată că Rohia ar putea deveni un loc adecvat unde „să se adune sămânță bună pe pământ bun”? Eu cred că ar fi destui tineri interesați să se călească (nu să se încălzească) la focul Rohiei?*

— În vara aceasta, ulterior apariției *Escalelor în timp și spațiu*, am primit numeroase (!) vizite ale unor tineri și mai

puțin tineri, care mi-au declarat că îmi citiseră cartea cu atenție și că le-a fost pricină de plăcere și mulțumire, interes ba și de entuziasm. M-am simțit emoționat, stingherit și uluit. Erau totuși sinceri. Nu exista nici un motiv pentru care să-mi turuie brașoave. A trebuit să-i cred. Drept care, fericire și spaimă.

Nu mă bucur de suficient prestigiu și talent ca să pot preface Rohia într-un Păltiniș secund. Mi se publică – de la o vreme încoace – foarte rar și foarte greu câte un text – și acela anodin.

Ioan Alexandru ar fi putut da Rohiei faimă. Nu a mai venit aici de multă vreme. Păcat. Alături de el poate că puteam fi și eu de folos.

— *Ce credeți că poate face pe un critic original? Judecata de valoare în sine și/sau stilul judecății? Ce mai poate da originalitate unei opinii critice?*

— Nu explicarea unei opere constituie aportul criticii. Ci calitatea entuziasmului și adâncimea admirației. A răs Mircea Iorgulescu (*Entuziasmul militant în România literară*), dar cred că pe nedrept, Gide îmi vine în ajutor. Totul e să admiri: just (să ai gust) și puternic. Șerban Cioculescu nu s-a sfiit a fi un critic entuziast al lui Arghezi, Zarifopol al lui I. L. Caragiale, Ion Barbu al lui Mateiu, Valery Larbaud al lui Bitler, Gide al lui Dostoievski, Mann al lui Goethe etc.

— *„Criticul e cucul instalat în cuibul autorului”. (G. Poulet, Conștiința critică). Ce e criticul în opinia dv.?*

— Formula lui G. P. e excelentă; grozavă. (Am spus și eu mai de mult că: orice critic lucrează cu materialul criticului.) Criticul e un intercesor între operă și cititor. „Scrie” și el: marii critici sunt și ei creatori (Sainte Beuve dixit!) Criticul primește revelația și o descoperă cititorului. El atrage atenția asupra fenomenului. Cheamă. Află comori. Și tot el pune lucrurile la punct.

(A nu uita că există o părere cf. căreia cucul în iulie se preface în uliu.)

— *Are literatura română autori importanți în a căror cuib nu s-au așezat „cuci”? Cum ar putea fi aduși aceștia în actualitate?*

— Exemple de scriitori uitați mi se par a fi: Mircea Streinu, C. Fântâneru, Corneliu Moldovan, Ion Ghica (trebuie să luptăm împotriva nedreptei interdicții îndreptate împotriva sa, e o prostie fără pereche), I. M. Sadoveanu (*Sfârșit de veac în București, Anno Domini*), N. Crainic, Paul Zarifopol (l-a comentat și lăudat Al. Pal., bine a făcut), Horia Stamatou (aceleași observații ca pentru Vintilă Horia), Sanda Stolojan.

Și frumoasa poveste a lui Urechea: *Zânele din Valea Cerbului*.

P.S. Am fost rău bolnav. Plec mâine la Cluj, la spital (Clinica III Medicală). De acolo, de va da Domnul, la București.

Cu multă afecțiune,
N. Steinhardt

Cer iertare pentru defectuoasa dactilografie. Credeți că
există șanse (ori măcar probabilități) să apară?
Oricum, mulțumiri pentru gândul bun.

editie on-line www.cartesiarte.ro

Aceasta carte poate fi comandata la adresa de e-mail :nbaciu@yahoo.com